

Устааова адукацыі "Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка"

Факультэт беларускай і рускай філалогіі

Кафедра беларускага мовазнаўства

прэс. № 411 31-1-200/2016

УЗГОДНЕНА
Загадчык кафедры

16 06 2016

2016 г.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫ КОМПЛЕКС НА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ
БЕЛАРУСКАЯ ЛЕКСІКАГРАФІЯ

для спецыяльнасцей:

- 1 – 02 03 01 Беларуская мова і літаратура;
- 1 – 02 03 02 Беларуская мова і літаратура. Замежная мова (з указаннем мовы)

Складальнік: Дзятко Д.В.

Разгляджана і зацверджана
на пасяджэнні Савета БДПУ 15 06 2016 г. прэтокол N 10

Тлумачальная запіска

ВМК па дысцыпліне «**Беларуская лексікаграфія**» прызначаны для рэалізацыі на першай ступені вышэйшай адукацыі ў межах цыкла спецыяльных дысцыплін.

Асноўная мэта дысцыпліны “Актуальныя праблемы беларускай мовы” – развіць і ўдасканаліць філалагічнае мысленне будучых спецыялістаў-філолагаў; выпрацаваць уменні і навыкі практычнай рэалізацыі атрыманых ведаў у будучай прафесійнай дзейнасці; садзейнічаць падрыхтоўцы высокаадукаваных спецыялістаў, здольных паспяхова вырашаць праблемы функцыянавання беларускай мовы ва ўмовах дзяржаўнага білінгвізму; выхаваць любоў і павагу да роднага слова, духоўнай і інтэлектуальнай спадчыны беларускага народа, пачуццё нацыянальнай самапавагі і самаідэнтыфікацыі.

У адпаведнасці з асноўнай мэтай дысцыпліны «Беларуская лексікаграфія» ВМК па названай дысцыпліне рэалізуе наступныя **мэты**:

- паслядоўна сістэматызуе атрыманыя тэарэтычныя веды па дысцыпліне;
- садзейнічае ўдасканаленню лінгвістычных здольнасцей студэнтаў на аснове атрыманых тэарэтычных ведаў;
- актывізуе навыкі пазнаваўчай дзейнасці студэнтаў;
- узбройвае выкладчыкаў найбольш эфектыўнымі метадамі, прыёмамі і арганізацыйнымі формамі навучання і кантролю ведаў;
- забяспечвае неабходнымі дыдактычнымі сродкамі дыстанцыйнага навучання названай дысцыпліне.

ВМК «Беларуская лексікаграфія» займае важнае месца ў сістэме лінгвістычнай падрыхтоўкі студэнтаў філалагічных спецыяльнасцей, з’яўляецца дадатковай базай для грунтоўнага засваення беларускай мовы. Пры вывучэнні дысцыпліны прадугледжваецца пераемнасць і цесная сувязь яго з ВМК іншых лінгвістычных прадметаў і, у першую чаргу з ВМК па дысцыпліне “Сучасная беларуская літаратурная мова”.

ВМК «Беларуская лексікаграфія» складаецца з наступных кампанентаў: тэарэтычны блок, практычны блок, метадычны блок, кантрольны блок, суправаджальны блок.

“Праграмны блок” уключае элементы вучэбна-праграмнай дакументацыі па спецыяльнасці 1 – 02 03 01 Беларуская мова і літаратура, 1 – 02 03 03 Беларуская мова і літаратура. Замежная мова (з указаннем мовы), у прыватнасці, тыпавую вучэбную праграму, рабочыя вучэбныя праграмы, пералік вучэбных выданняў і інфармацыйна-аналітычных матэрыялаў.

Частка “Тэарэтычны блок” ВМК уключае (згодна “Палажэння аб вучэбна-метадычным комплексе на ўзроўні вышэйшай адукацыі” пастановы Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь) матэрыялы для тэарэтычнага вывучэння вучэбнай дысцыпліны ў аб’ёме, устаноўленым тыпавым вучэбным планам па спецыяльнасці 1 – 02 03 01 Беларуская мова і літаратура, 1 – 02 03 03 Беларуская мова і літаратура. Замежная мова (з указаннем мовы). Тэматыка

лекцый адпавядае тыпавой вучэбнай і рабочай вучэбнай праграмам па дысцыпліне «Беларуская лексікаграфія» і складаецца з назваў тэм лекцый, пераліку пытанняў, якія вывучаюцца па названай тэме, спісу рэкамендаванай літаратуры, агульнага аб’ёму гадзін па курсах. За выкладчыкам пакідацца права ўдакладніць пералік пытанняў, якія будуць вывучацца, канкрэтызаваць спіс літаратуры.

Частка “Практычны блок” змяшчае матэрыялы для фарміравання ўстойлівых практычных уменняў і навыкаў, якія можна выкарыстоўваць на этапе фарміравання і ўдасканалення практычных уменняў і навыкаў. Тэматыка заняткаў адпавядае тэмам і падтэмам базавай вучэбнай праграмы па дысцыпліне.

Раздзел “Кантрольны блок” уключае для выніковага кантролю – залікова-экзаменацыйныя матэрыялы (пералік пытанняў) па курсах ў аб’ёме, які адпавядае базавай вучэбнай праграме па спецыяльнасцям для бягучага кантролю.

Матэрыял “Тэарэтычнага раздзела” ВМК можа быць выкарыстаны пры падрыхтоўцы лекцый маладымі выкладчыкамі кафедры, пры падрыхтоўцы студэнтаў да семінарскіх заняткаў, а таксама ў якасці адной з формаў кіруемай самастойнай працы пры складанні студэнтамі ўласнага канспекта лекцый па вызначанай тэме, прапанаваным плане і рэкамендаванай літаратуры.

Матэрыял “Практычнага блока” можа быць выкарыстаны пры арганізацыі аўдыторных практычных (ці лабараторных) заняткаў, у якасці адной з формаў кіруемай самастойнай працы пры выкананні студэнтамі індывідуальных ці групавых заданняў па пэўнай тэме.

Матэрыял раздзела “Кантрольны блок” можа быць выкарыстаны студэнтамі пры падрыхтоўцы да экзаменаў і залікаў па названай дысцыпліне. На аўдыторных практычных занятках у якасці адной з формаў дыягностыкі выкладчыкамі могуць быць выкарыстаны кантрольныя дыктанты, тэсты для тэматычнага кантролю і кантрольныя працы. Таксама матэрыял гэтага раздзела можна прапанаваць студэнтам у якасці адной з формаў кіруемай самастойнай працы.

**Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”**

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Прарэктар па вучэбнай рабоце
ўстановы адукацыі
“Беларускі дзяржаўны
педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка”

_____ У.У.Шлыкаў

“   ” _____ 2013 г.

Рэгістрацыйны № УД-____

баз.

БЕЛАРУСКАЯ ЛЕКСІКАГРАФІЯ

**Вучэбная праграма ўстановы вышэйшай адукацыі
па дысцыпліне (па выбары студэнта)
для спецыяльнасцей:**

1 – 02 03 01 Беларуская мова і літаратура;

1 – 02 03 03 Беларуская мова і літаратура. Замежная мова (англійская)

2013 г.

СКЛАДАЛЬНІКІ:

Д.В.Дзятко, загадчык кафедры беларускага мовазнаўства ўстанова адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт;

С.У.Шахоўская, выкладчык кафедры беларускага мовазнаўства ўстанова адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

А.А. Гіруцкі, загадчык кафедры агульнага і рускага мовазнаўства ўстанова адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”, доктар філалагічных навук, прафесар;

В.Т. Іватовіч-Бабіч, дацэнт кафедры славянскіх моў установа адукацыі “Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

Кафедрай беларускага мовазнаўства ўстанова адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

(праатакол № 8 ад 15 мая 2013 г.)

Загадчык кафедры _____ Д.В. Дзятко

Саветам факультэта беларускай і рускай філалогіі ўстанова адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

(праатакол № 10 ад 31 мая 2013 г.)

Дэкан факультэта _____ В.Д. Старычонок

Афармленне вучэбнай праграмы і суправаджаемых яе матэрыялаў дзеючым патрабаванням Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь адпавядае.

Метадыст вучэбна-метадычнага ўпраўлення БДПУ

_____ С.А. Старадуб

Адказы за рэдакцыю: Дзятко Д.В.

Адказы за выпуск: Дзятко Д.В.

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПСКА

“Беларуская лексікаграфія” – вучэбная дысцыпліна, якая знаёміць студэнтаў з гісторыяй ўзнікнення і станаўлення, сучасным станам і напрамкамі развіцця тэорыі і практыкі складання слоўнікаў. Лексікаграфія прадстаўляе слова ў сукупнасці ўсіх яго ўласцівасцей, таму слоўнік з’яўляецца не толькі ўнікальным і незамянімым дапаможнікам у вывучэнні мовы, але найважнейшым інструментам навуковых даследаванняў. Акрамя таго, у лексікаграфічных выданнях замацоўваюцца літаратурныя нормы, што спрыяе павышэнню пісьменнасці і культуры маўлення.

З’яўляючыся часткай навукі пра мову, лексікаграфія цесна звязана з такімі лінгвістычнымі дысцыплінамі, як лексікалогія, семантыка, стылістыка, этымалогія, фаналогія і інш. З названымі дысцыплінамі яна мае агульную праблематыку, выкарыстоўвае вынікі іх даследаванняў, а часткова і апераджае іх у вырашэнні некаторых праблем.

Веды па беларускай лексікаграфіі неабходныя для разумення шляхоў і спосабаў фарміравання беларускай нацыянальнай мовы, прагназавання яе далейшага развіцця ва ўмовах дзяржаўнага беларуска-рускага білінгвізму. Праз знаёмства з лексікаграфічнымі крыніцамі ўдасканалюцца метады даследавання, дасягаецца большая эфектыўнасць яго практычных вынікаў.

Праграма вучэбнай дысцыпліны “Беларуская лексікаграфія” дапаможа студэнтам сістэматызаваць набытыя веды пры вывучэнні іншых лінгвістычных дысцыплін, удасканаліць навыкі крытычнага аналізу найбольш складаных моўных з’яў і фактаў.

Асноўныя мэты вучэбнай дысцыпліны:

- абагульніць і сістэматызаваць веды навучэнцаў пра асноўныя этапы развіцця беларускай лексікаграфіі ў кантэксце найважнейшых тэарэтычных дасягненняў айчынных і замежных навукоўцаў;
- развіць і ўдасканаліць філалагічнае мысленне студэнта, навыкі крытычнага аналізу па сродках прадстаўлення вывучаемай дысцыпліны ва ўзаемасувязі з іншымі лінгвістычнымі дысцыплінамі;
- сфарміраваць навыкі практычнага выкарыстання атрыманых студэнтамі ведаў у іх будучай прафесійнай дзейнасці;
- выхаваць любоў і павагу да роднага слова, духоўнай і інтэлектуальнай спадчыны беларускага народа, пачуццё нацыянальнай самапавагі і самаідэнтыфікацыі.

Задачы вывучэння вучэбнай дысцыпліны:

- пашырыць і паглыбіць тэарэтычныя веды студэнтаў пра спецыфіку асноўных перыядаў у развіцці беларускай лексікаграфіі;
- даць уяўленне пра разнастайныя лексікаграфічныя кірункі і школы;
- пазнаёміць з найважнейшымі беларускімі слоўнікамі;
- ахарактарызаваць кампазіцыйныя асаблівасці беларускіх лексікаграфічных выданняў на ўзроўнях мега-, макра- і мікраструктуры;

- прааналізаваць галоўныя навуковыя праблемы сучаснай беларускай лексікаграфіі, вызначыць іх прычыны і прапанаваць шляхі вырашэння;
- навучыць будучых настаўнікаў самастойнай працы з інфармацыйнай літаратурай па лінгвістыцы і слоўнікамі розных тыпаў.

У выніку вывучэння дысцыпліны студэнт павінен **ведаць:**

- найважнейшыя лексікаграфічныя працы па беларускай мове;
- разнастайныя лінгвістычныя кірункі і школы;
- сістэму тэрмінаў лексікаграфіі;
- галоўныя навуковыя праблемы сучаснай беларускай лексікаграфіі і перспектывыя шляхі яе развіцця;
- навуковую і даведачную літаратуру па дадзенай галіне мовазнаўчай навукі.

У выніку вывучэння дысцыпліны студэнт павінен **умець:**

- адбіраць, аналізаваць і сістэматызаваць моўныя факты;
- праводзіць самастойныя лінгвістычныя назіранні, рабіць абагульненні і вывады;
- заўважаць агульнае і адметнае ў слоўніках розных тыпаў;
- карыстацца разнастайнымі слоўнікамі і даведачнай літаратурай;
- выкарыстоўваць атрыманыя веды на практыцы.

У выніку вывучэння дысцыпліны студэнт павінен **валадаць:**

- тыпалогіяй сучасных лексікаграфічных выданняў;
- сістэмай памет, якія выкарыстоўваюцца ў сучасных лінгвістычных слоўніках;
- асаблівасцямі структурнай арганізацыі слоўнікаў беларускай літаратурнай і дыялектнай мовы;
- навыкамі каталагізацыі моўных адзінак розных тыпаў.

Структура зместу вучэбнай дысцыпліны

Вывучэнне дысцыпліны “Беларуская лексікаграфія” разлічана на 108 вучэбных гадзін, з якіх 40 – аўдыторныя; прыкладнае размеркаванне па відах заняткаў уключае 20 лекцыйных і 20 практычных гадзін.

У аснову структуравання зместу вучэбнага матэрыялу пакладзены прынцып тэматычнага падыходу, які прадугледжвае падзел матэрыялу на адносна самастойныя раздзелы (тэмы). Па кожнай вучэбнай тэме ў адпаведнасці з яе мэтамі і задачамі па фарміраванні і развіцці ў студэнтаў канкрэтных кампетэнтных выкладчык (кафедра) праектуе і рэалізуе канкрэтныя педагагічныя тэхналогіі.

ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

№ п/п	Назвы тэм	Усяго аўдытрных гадзін	Колькасць аўдытрных гадзін	
			Лекцыі	Практычныя заняткі
1	Уводзіны	1	1	
2	Тэрміналагічны апарат лексікаграфіі	1	1	
3	Прапедэўтычны перыяд у развіцці беларускай лексікаграфіі	2	2	
4	Ранні слоўнікавы перыяд у развіцці беларускай лексікаграфіі	2	2	
5	Перыяд інтэнсіўнага развіцця лексікаграфіі	3	3	
6	Тыпалогія слоўнікаў беларускай мовы	2	2	
7	Аспекты лексікаграфічнага апісання слова ў слоўніках розных тыпаў	2	2	
8	Практычныя задачы і тэарэтычныя праблемы сучаснай беларускай лексікаграфіі	2	2	
9	Лексікаграфічны параметр: цэнтрабежная і цэнтраімклівая тэндэнцыі ў развіцці лексікаграфіі	2	2	
10	Паняцці лексікаграфічнага партрэта і лексікаграфічнага тыпа	1	1	
11	Праблемы папяровай лексікаграфіі і магчымасці камп'ютарнай лексікаграфіі	2	2	
12	Сучасныя лінгвістычныя слоўнікі беларускай мовы і іх інфарматыўныя магчымасці	20		20
12.1	Тлумачальныя слоўнікі. Слоўнікі іншамоўных слоў. Слоўнікі неалагізмаў	2		2
12.2	Перакладныя слоўнікі	2		2
12.3	Слоўнікі сінонімаў. Слоўнікі антонімаў. Слоўнікі амонімаў. Слоўнікі паронімаў. Слоўнікі эпітэтаў	2		2
12.4	Этымалагічныя і гістарычныя слоўнікі. Слоўнікі ўстарэлай лексікі. Слоўнікі неалагізмаў. Слоўнікі мовы пісьменнікаў	2		2
12.5	Фразеалагічныя слоўнікі. Парэміялагічныя слоўнікі	2		2
12.6	Анамастычныя слоўнікі	2		2
12.7	Дыялектныя слоўнікі. Частотныя слоўнікі	2		2
12.8	Тэрміналагічныя слоўнікі	2		2
12.9	Граматычныя слоўнікі. Словаўтваральныя слоўнікі. Марфемныя слоўнікі. Адваротныя слоўнікі. Арфаграфічныя слоўнікі. Комплексныя слоўнікі	2		2
12.10	Электронныя слоўнікі беларускай мовы	2		2
Усяго:		40	20	20

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

1. Уводзіны. Прадмет і задачы дысцыпліны. Значэнне курса, яго сувязь з іншымі навуковымі дысцыплінамі. Лексікаграфія як раздзел лінгвістыкі. Функцыі тэарэтычнай і прыкладной лексікаграфіі. Змест паняцця “беларуская лексікаграфія”. Крыніцы вывучэння беларускай лексікаграфіі. Бібліяграфіі і агляды прац па беларускай лексікаграфіі.

Сістэмная лексікаграфія. Паняцце інтэгральнасці лінгвістычнага апісання, паняцці лексікаграфічнага тыпу і лексікаграфічнага партрэта.

Стадыі складання слоўніка, асноўныя праблемы пры складанні слоўніка. Праблема стварэння ўніверсальнага слоўніка. Лексікаграфічная параметрызацыя мовы. Структурагенныя, лінгвістычныя, кампільтыўныя, аналітычныя і канструктыўныя параметры. Закон свабоды параметраў.

2. Тэрміналагічны апарат лексікаграфіі. Мега-, макра- і мікраструктура слоўніка. Рэестр, лема (вакабула, рээстравае слова, загалоўнае слова, чорнае слова), слоўнікавы артыкул, слоўнікавае гняздо, праблема філіяцыі (вылучэння значэнняў) у тлумачальных і перакладных слоўніках. Семантызацыя. Індэксацыя слова. Сістэмы памет у слоўніках.

Паняцце ўваходнай і выходнай мовы. Монаскапальныя і біскапальныя слоўнікі. Рэцэптыўныя і прадуктыўныя слоўнікі. Монадырэкцыйныя і бідырэкцыйныя слоўнікі.

3. Прапедэўтычны перыяд у развіцці беларускай лексікаграфіі. Пераклад і тлумачэнне незразумелых слоў на палях і ў тэксце беларускіх старадрукаў (Ф.Скарына, В.Цяпінскі, С.Будны, І.Фёдараў, М.Сматрыцкі).

Асноўныя прынцыпы гласіравання.

4. Ранні слоўнікавы перыяд у развіцці беларускай лексікаграфіі. Старажытныя лексікаграфічныя выданні. Рукапісныя слоўнік С.Буднага “Лексікон” (паміж 1560 – 1593). Ананімны “Лексисъ съ толкованіемъ словенскихъ словъ просто” (др. палова 16 ст.). Перакладны слоўнік-дадатак да супраслеўскага “Ізмарагда” І.Праскуры.

Першы друкаваны ўсходнеславянскі слоўнік “Лексис, сирѣчь реченія, вькратѣцѣ събранны и из словенскаго языка на простый рускій діалектъ истолькованы” Л.Зізанія (Тустаноўскага) (Вільня, 1596).

“Лексиконъ славеноросскій и именъ тлькование” П.Бярынды (Кіеў, 1627; Куцейна, 1658). Роля слоўніка П.Бярынды ў станаўленні прынцыпаў фарміравання мікраструктуры лексікаграфічных выданняў.

Пашырэнне на тэрыторыі Беларусі іншых славянскіх слоўнікаў: “Сіноніма славенароская”, “Лексеконъ вкратце албо речникъ выборних речей к словенщизне закрытых” (1660), “Польска-лацінска-грэчаскі слоўнік” Кнапскага (1621), “Номенкляторы” І.Капіеўскага (Капіевіча) (1700), “Лексиконъ” невядомага аўтара (1722).

Роля беларускіх слоўнікавых выданняў у працэсе станаўлення рускай і ўкраінскай лексікаграфіі. Праблема моўна-этнічнай прыналежнасці першых усходнеславянскіх слоўнікаў.

Першыя захады па збіранні лексікі дыялектнай мовы і першыя спробы яе лексікаграфічнай апрацоўкі. Дзейнасць Віленскага і Маскоўскага універсітэтаў, Расійскай Акадэміі навук. Традыцыі нацыянальнай лексікаграфіі ў дыялектных слоўніках К.Калайдовіча, Ф.Шымкевіча, Я.Чачота, С.Мікуцкага, Е.Раманава, П.Шэйна і інш.

Стварэнне гістарычных слоўнікаў старабеларускай мовы І.Грыгаровіча, І.Навіцкага, М.Гарбачэўскага і інш.

Лексічныя даведнікі, слоўнікі-дадаткі да фальклорных і этнаграфічных зборнікаў, індэксы беларускіх слоў і іншыя службовыя лексікаграфічныя распрацоўкі ў другой палове 19 ст. (публікацыі П.Бяссонава, П.Гільтэбранта, А.Дэмбавецкага, А.Кіркора, А.Меера, М.Нікіфароўскага, П.Шэйна і інш.).

Лексікаграфічная дзейнасць І.Насовіча. Прынцыпы ўкладання “Словаря белорусскаго наречия” (С.-Пецярбург, 1870), роля слоўніка ў станаўленні нормаў новай беларускай мовы.

Зараджэнне беларускай анамастычнай лексікаграфіі. “Географический словарь русской земли” М.Барсава (Вільня, 1865), “Этимология мѣстныхъ названій Витебской губерніи” Ю.Трусмана (Рэвель, 1897).

5. Перыяд інтэнсіўнага развіцця лексікаграфіі. Лексікаграфічная дзейнасць М.Гарэцкага і Г.Гарэцкага. “Руска-беларускі слоўнік” (Смаленск, 1918), “Маскоўска-беларускі слоўнік” (Вільня, 1920). “Невялічкі беларуска-маскоўскі слоўнік” (Вільня, 1919) М.Гарэцкага.

Структура і прызначэнне перакладнога сямімоўнага слоўніка “Sprachen-Worterbuch. Deutsch, Polnisch, Russisch, Weissruthenisch, Litowisch, Lettisch, Jidisch” (Лейпцыг, 1918).

Актывізацыя слоўнікавай працы ў БССР. Выпрацоўка беларускай навуковай тэрміналогіі. Стварэнне Навукова-тэрміналагічнай камісіі і асноўныя прынцыпы яе дзейнасці. Выданне 24 спецыяльных тэрміналагічных слоўнікаў (1922 – 1930). Іншыя тэрміналагічныя выданні 1920-х гг. “Дзелавод” С.Серады (Мінск, 1926), “Расійска-беларускі слоўнічак дзеля чыгуначных мясцкомаў” Л.Вашкевіча (Магілёў, 1926), “Практычны беларускі вайсковы слоўнік” М.Байкова і А.Бараноўскага (Мінск, 1927) і інш.

Гісторыя стварэння і лексікаграфічныя асаблівасці агульнамоўных перакладных слоўнікаў 1920-х гг. “Практычны расійска-беларускі слоўнік” М.Байкова і М.Гарэцкага (Мінск, 1924, 1926), “Беларуска-расійскі слоўнік” М.Каспяровіча (Мінск, 1925), “Беларуска-расійскі слоўнік” (Мінск, 1926) і “Расійска-беларускі слоўнік” (Мінск, 1928) М.Байкова і С.Некрашэвіча.

Выданне беларускіх слоўнікаў па-за межамі БССР у 1920-я гг. “Арытмэтычная тэрмінолёгія” (Вільня, 1921), “Віалогіка і лексікаграфія” А.Красоўскага (Вільня, 1921), “Слоўнік геамэтрычных і трыганамэтрычных тэрмінаў і сказаў (Расійска-беларускі і беларуска-расійскі)” К.Дуж-Душэўскага і В.Ластоўскага (Коўна, 1923), “Беларуска-польска-расейска-лацінскі ботанічны слоўнік” З.Верас (Вільня, 1924), “Практычны расійска-крыўскі (беларускі) слоўнік” В.Ластоўскага (Коўна, 1924) і інш.

Дыялектаграфія 1920-х гг. “Віцебскі краёвы слоўнік” М.Каспяровіча (Віцебск, 1927), “Краёвы слоўнік Чэрвеньшчыны” М.Шатэрніка (Мінск, 1929) і інш.

Станаўленне тэарэтычнай лексікаграфіі. Лексіка-граматычныя асаблівасці беларускіх слоўнікаў 1930-х гг. “Ваенны руска-беларускі слоўнік” (Мінск, 1933), “Руска-беларускі слоўнік” пад рэд. А.Александровіча (Мінск, 1937) і інш.

6. Тыпалогія слоўнікаў беларускай мовы. Асноўныя падыходы да стварэння тыпалогіі слоўнікаў (В.Беркаў, У.Гак, У.Дубічынскі, В.Маркоўкін, В.Шчэрбін, Л.Шчэрба і інш.). Актыўныя і пасіўныя слоўнікі. Існуючыя класіфікацыйныя схемы слоўнікаў: паводле суадносін левай і правай частак слоўніка; паводле спосабу размяшчэння загаловачнага слоўнікавага блока; паводле складу слоўнікавага блока; паводле характару адбору загаловачнага слоўнікавага блока; паводле аб’екта адлюстравання; паводле адлюстравання/неадлюстравання ў слоўніку дыяхранічных працэсаў; паводле мэты і прызначэння слоўніка і інш.

7. Аспекты лексікаграфічнага апісання слова ў слоўніках розных тыпаў. Паўната і характар лексікаграфічнай інфармацыі. Класы інфармацыі ў слоўніках розных тыпаў. Абавязковыя параметры сучасных лексікаграфічных выданняў. Факультатывныя параметры. Слоўнікавая дэфініцыя. Універсальныя тыпы слоўнікавых дэфініцый. Парадыгматычны сінтагматычны і дэрывацыйны параметраў слова ў слоўніках.

8. Практычныя задачы і тэарэтычныя праблемы сучаснай беларускай лексікаграфіі. Даследаванне агульных праблем лексікаграфіі (Э.Агрыкола, Ю.Апрэсян, А.Бальвег-Шрам, У.Гак, Л.Дулічэнка, У.Дубічынскі, Л.Іарданская, Л.Іомдзін, А.Лукашанец, В.Лемцюгова, І.Мяльчук, І.Рахманаў, Ф.Філін, Л.Шастакова, В.Шчэрбін і інш.).

Даследаванне гісторыі лексікаграфіі (М.Байкоў, М.Бірыла, М.Булахаў, Б.Галас, І.Германовіч, М.Гуліцкі, І.Дзэндзяліўскі, А.Жураўскі, С.Запрудскі, В.Лемцюгова, П.Міхайлаў, І.Савіцкая, М.Суднік, В.Шчэрбін, Л.Юрэвіч і інш.).

Супастаўляльныя лексікаграфічныя даследаванні (У.Дубічынскі, Л.Казлянка, К.Любецкая) і інш. Даследаванне камп’ютэрных і корпусных тэхналогій у лексікаграфіі (Т.Гразнухіна, Н.Дарчук, У.Дубічынскі, А.Зубаў, І.Зубава, Г.Канцавая, Т.Любчанка, Т.Пратасевіч і інш.). Комплексныя лексікаграфічныя даследаванні (Ю.Апрэсян, П.Дзянісаў, У.Дубічынскі, Х.Касарас, С.Тагоева, В.Шчэрбін і інш.). Вучэбная лексікаграфія (Г.Бабоева, В.Беркаў, У.Козыраў, І.Кулікова, Д.Салміна, І.Старыкова, Л.Увядзенская, В.Д.Чарняк і інш.).

Сучасныя кірункі развіцця беларускай тэарэтычнай лексікаграфіі. Даследаванні ў галіне гісторыі беларускай лексікаграфіі. Распрацоўка тыпалогіі слоўнікаў у сучаснай лінгвістыцы. Праектная лексікаграфія як спосаб планавання і каардынацыі лінгвістычнай дзейнасці. Вывучэнне структурна-зместавых асаблівасцей слоўнікаў. Лексікаграфічная крытыка. Сучасныя інфармацыйныя тэхналогіі ў лексікаграфіі. Праблемы сучаснай лексікаграфіі. Павелічэнне колькасці слоўнікаў, пашырэнне тыпалагічнай разнастайнасці выданняў.

Ускладненне формаў апісання моўных адзінак. Вартасці і недахопы алфавітнай і алфавітна-гнездавой макраструктуры розных лінгвістычных слоўнікаў. Праблемы са стандартызацыяй фармальнага прадстаўлення і зместавай напоўненасці мікраструктуры слоўнікаў розных тыпаў (фарміраванне рээстра, падача варыянтаў, дэфініраванне і маркіраванне лем, спосабы прадстаўлення экстралінгвістычнай інфармацыі.

9. Лексікаграфічны параметр: цэнтрабежная і цэнтраімклівая тэндэнцыі ў развіцці лексікаграфіі. Цэнтрабежная (аб'яднанне ўсіх лексікаграфічных параметраў у адным слоўніку) і цэнтраімклівая тэндэнцыі. Лексікаграфічны параметр, закон свабоды параметраў. Вар'іраванне колькасці параметраў. Магчымасць выбару паміж рознымі спосабамі задання таго ці іншага параметра. Змяненне глыбіні раскрыцця параметраў. Тыпы лексікаграфічных параметраў. Структурагенныя параметры (акцэнталагічны, арфаграфічны, словазмяняльны, словаўтваральны, катэгарыяльны і інш.). Лінгвістычныя параметры. Абмежаванні закона свабоды параметраў. Шляхі задання лексікаграфічных параметраў.

10. Паняцці лексікаграфічнага партрэта і лексікаграфічнага тыпа. Прынцып інтэгральнасці слоўніка і граматыкі. Лексікаграфічны партрэт як элемент слоўніка ў рамках інтэгральнага лінгвістычнага апісання. Лінгвістычныя адрозненні лексікаграфічнага партрэта ад звычайнага слоўнікавага апісання. Уключэнне інфармацыі аб нетрывіяльных прасадыхных, камунікатыўных і прагматычных уласцівасцях лексемы. Пашырэнне традыцыйных тыпаў інфармацыі. Дэманстрацыя матывацыйных сувязей паміж лексэмамі.

Паняцце лексікаграфічнага тыпа. Праблема ўніфікацыі – лексікаграфічных тыпаў. Праблема індывідуалізацыі – лексікаграфічных партрэтаў.

Адрозненні паміж слоўнікамі лексікаграфічных партрэтаў і звычайнымі выданнямі.

11. Праблемы папяровай лексікаграфіі і магчымасці камп'ютарнай лексікаграфіі. Камп'ютарныя тэхналогіі складання і выкарыстання слоўнікаў. Праграмы падтрымкі лексікаграфічных работ (камп'ютарныя картатэкі, праграмы апрацоўкі тэкста, праграмы фарміравання артыкулаў у аўтаматычным рэжыме). Аўтаматычныя слоўнікі розных тыпаў. Інтэрфейс аўтаматычных слоўнікаў, асаблівасці іх структуры. Камп'ютарная лексікаграфія. Задачы складання электронных слоўнікаў. Поліфункцыянальныя камп'ютарныя слоўнікі. Магчымасці камп'ютарных слоўнікаў. Праблемы і недахопы папяровых лексікаграфічных выданняў.

12. Сучасныя лінгвістычныя слоўнікі беларускай мовы і іх інфарматыўныя магчымасці.

12.1. Тлумачальныя слоўнікі. Слоўнікі іншамоўных слоў. Слоўнікі неалагізмаў. Тлумачальныя слоўнікі. “Тлумачальны слоўнік беларускай мовы” ў 5 тамах (Мінск, 1977 – 1984). Ацэнкі слоўніка ў перыядычным друку (публікацыі А.Наркевіча, П.Садоўскага, Г.Цыхуна, А.Вялюгіна, Я.Станкевіча, Д.Бугаёва, А.Жураўскага і інш.). “Тлумачальны слоўнік беларускай мовы” А.Баханькова, І.Гайдукевіча, П.Шубы (7-е выд., 2002), “Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы” (Мінск, 2005), “Тлумачальны слоўнік беларускай мовы для

школьнікаў” (склад. А.Абрамовіч, Б.Рэмеэ) (Мінск, 2003), “Школьны тлумачальны слоўнік” В.Верціхоўскай, М.Верціхоўскай (Мінск, 2006), “Слоўнік беларускай безэквівалентнай лексікі (у рускамоўным дачыненні)” І.Шкрабы (Мінск, 2008) і інш.

Слоўнікі іншамоўных слоў. Лексікаграфічная дзейнасць А.Булькі. Выданні “Даўнія запазычаны беларускай мовы” (Мінск, 1972), “Слоўнік іншамоўных слоў” (1993), “Слоўнік іншамоўных слоў” у 2 тамах (1999), “Слоўнік іншамоўных слоў: актуальная лексіка” (Мінск, 2005) і інш.

12.2. *Перакладныя слоўнікі.* Гісторыя стварэння і спецыфічныя асаблівасці “Русско-белорусского словаря” (Масква, 1953) і “Беларуска-рускага слоўніка” (Масква, 1962; Мінск, 1988 – 1989). “Русско-белорусский словарь” у 3 т. (Мінск, 2002), руска-беларускія слоўнікі М.Крыўко (Мінск, 1999), А.Булькі (Мінск, 2007) і інш., “Беларуска-рускі слоўнік” у 3 т. (Мінск, 3-е выд. 2003), “Беларуска-расійскі (Вялікалітоўска-расійскі) слоўнік” Я.Станкевіча (Нью-Йорк, 1989), беларуска-рускія слоўнікі У.Куліковіча (Мінск, 2004), Л.Сямешкі, Г.Басавай, В.Ляшук, Г.Чахоўскага (Мінск, 2004), А.Булькі (Мінск, 5-е выд. 2004), С.Грабчыкава (Мінск, 2002) і інш. “Падручны польска-беларускі слоўнік” пад рэд. А.Абрэмбскай-Яблонскай і М.Бірылы (Варшава, 1962), “Украінска-беларускі слоўнік” В.Лемцюговай (Мінск, 1980), “Нямецка-беларуска-рускі слоўнік” (Мінск, 1988, 2003), “Французска-беларуска-рускі слоўнік” (Мінск, 1992), “Польска-беларускі слоўнік” Я.Волкавай і В.Авілавай (Мінск, 2004, 2005), “Ангельска-беларускі слоўнік” В.Пашкевіч (Мінск, 2006), “Нямецка-беларускі слоўнік” М.Кур’янкі (Мінск, 2006). “Англійска-беларускі-рускі слоўнік” (Мінск, 2004), “ЕўраСлоўнік: беларуска-лацінска-англійска-балгарска-венгерска-грэцка-дацка-ірландска-ісландска-іспанска-італьянска-латышска-літоўска-мальтыйска-нарвежска-нідэрландска-нямецка-партугальска-польска-румынска-славацка-славенска-фінска-французска-харвацка-чэшска-шведска-эстонскі слоўнік” Л.Баршчэўскага (Мінск, 2008).

12.3. *Слоўнікі сінонімаў. Слоўнікі антонімаў. Слоўнікі амонімаў. Слоўнікі паронімаў. Слоўнікі эпітэтаў.* Слоўнікі сінонімаў. “Слоўнік сінонімаў і блізказначных слоў” М.Клышкі (Мінск, 1993, 2005), “Слоўнік сінонімаў беларускай мовы” С.Шведава (Мінск, 2004).

Слоўнікі антонімаў. “Слоўнік антонімаў беларускай мовы: канкрэтныя выпадкі ўжывання” У.Лазоўскага (Мінск, 1994).

Слоўнікі амонімаў. “Слоўнік амонімаў беларускай мовы” В.Старычонка (Мінск, 1991).

Слоўнікі паронімаў. “Слоўнік паронімаў беларускай мовы” С.Грабчыкава (Мінск, 1994), “Беларускія аднакарэнныя і сугучныя словы з рускімі адпаведнікамі: слоўнік-даведнік” М.Смаршчок, Э.Барысаглебскай (Мінск, 2002).

Слоўнікі эпітэтаў. “Слоўнік эпітэтаў беларускай мовы” М.Пазнякоў (Мінск, 1988), “Слоўнік эпітэтаў беларускай мовы” Н.Гаўрош (Мінск, 1991, 1998), “Слоўнік эпітэтаў беларускай мовы” у 2 т. М.Пазнякова (2012).

12.4. *Этымалагічныя і гістарычныя слоўнікі. Слоўнікі ўстарэлай лексікі. Слоўнікі неалагізмаў. Слоўнікі мовы пісьменнікаў.* Этымалагічныя і гістарычныя

слоўнікі. “Этымалагічны слоўнік беларускай мовы” (Мінск, 1978 – 2008), “The Vocabulary of the Byelorussian Literary Language in the Nineteenth Century” (Лондан, 1973) А.Мак-Міліна, “Гістарычны слоўнік беларускай мовы” (Мінск, 1982 – 2008), “Старабеларускі лексікон” М.Прыгодзіча, Г.Цівановай. (Мінск, 1997), “Рэлігійны слоўнік старабеларускай мовы” І.Будзько (Баранавічы, 2003), “Падручны слоўнік старабеларускай літаратурнай мовы” (Віцебск, 2004).

Слоўнікі ўстарэлай лексікі. “Слоўнік устарэлых слоў беларускай мовы” А.Макарэвіча (Брэст, 2005), “Слоўнік архаізмаў і гістарызмаў” С.Струкавай (Мінск, 2007) і інш.

Слоўнікі неалагізмаў. “Слоўнік новых слоў беларускай мовы” В.І.Уласевіч, Н.М.Даўгулевіч (Мінск, 2010), “Слоўнік новай і актуальнай лексікі” К.Д.Шчаснай (2012).

Слоўнікі мовы пісьменнікаў. “Слоўнік мовы Скарыны” У.Анічэнкі ў 3 т. (Мінск, 1977 – 1994), “Слоўнік мовы Янкі Купалы” ў 8 тамах (Мінск, 1997 – 2002), “Анамастычны слоўнік твораў Якуба Коласа” (Мінск, 1990), “Фразеалагічны слоўнік мовы Якуба Коласа” (Мінск, 1993), “Тлумачальны слоўнік адметнай лексікі ў творах Якуба Коласа” Г.Арашонкавай і Н.Чабатар (Мінск, 2003), “Слоўнік параўнанняў у мове мастацкіх твораў Янкі Купалы” (Гомель, 2004) і “Слоўнік фразеалагізмаў мовы твораў Янкі Купалы” В.Ляшчынскай і З.Шведавай (Гомель, 2007).

“Слоўнік мовы «Нашай Нівы»” ў 5 т. (Мінск, 2003 – 2008).

12.5. Фразеалагічныя слоўнікі. Парэміялагічныя слоўнікі. Фразеалагічныя слоўнікі. “Фразеалагічны слоўнік для сярэдняй школы” Н.Гаўрош, І.Лепешава, Ф.Янкоўскага (1973), “Малы руска-беларускі слоўнік прыказак, прымавак і фразем” З.Санько (Мінск, 1991), “Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы” у 2 т. І.Лепешава (1993) і “Слоўнік фразеалагізмаў беларускай мовы” ў 2 т. І.Лепешава (Мінск, 2008), “Беларуская фразеалогія” Ф.Янкоўскага (1968), “Слоўнік беларускай народнай фразеалогіі” Е.Мяцельскай і Я.Камароўскага (1972), слоўнікі “І коціца і валіца” (1972), “І сячэ і паліць” (1974), “Слова за слова” (1977) Г.Юрчанкі, “Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў” у 2 частках І.Лепешава (1981 – 1993, 2004), “Słownik frazeologiczny białorusko-polski” А.Аксамітава, М.Чурак (Варшава, 2000), “Слоўнік дыялектнай фразеалогіі Гродзеншчыны” М.Даніловіча (Гродна, 2000) і мн. інш.

Парэміялагічныя слоўнікі. “Беларускія народныя прыказкі і прымаўкі” (Гомель, 1956) П.Ахрыменкі і М.Буцько, “Беларускія народныя прыказкі і прымаўкі” (Мінск, 1957) Ф.Янкоўскага, “Беларускія прыказкі, прымаўкі і загадкі” (Мінск, 1958) Я.Рапановіча, “Крылатыя словы і афарызмы. 3 беларускіх літаратурных крыніц” (Мінск, 1960) Ф.Янкоўскага, “Слова міма не ляціць” (Мінск, 1985) В.Ліцвінкі і Л.Царанкова, “Беларуская народная творчасць. Прыказкі і прымаўкі” (Мінск, 1976), “Proverbia et dicta: шасцімоўны слоўнік прыказак, прымавак і крылатых слоў” (Мінск, 1993), “Крынічнае слова. Беларускія прыказкі і прымаўкі” (Мінск, 1987) І.Шкрабы і Р.Шкрабы, “Слоўнік беларускіх прыказак, прымавак і крылатых выразаў” С.Івановай і Я.Іванова (Мінск, 1997), “Прыказкі і прымаўкі: тлумачальны слоўнік беларускіх прыказак і

прымавак з архіваў, кафедральных збораў, рэдкіх выданняў XIX і XX стст.” А.Аксамітава (Мінск, 2000), “Слоўнік беларускіх прыказак” І.Лепешава і М.Якалцэвіч (Мінск, 2002, 2006), “Беларуска-нямецкі парэміялагічны слоўнік. Deutsch-Belarussisches paremiologisches wörterbuch” Я.Іванова, Н.Раманавай (Магілёў, 2006), “Польска-беларускі парэміялагічны слоўнік” Я.Іванова і С.Івановай (Магілёў, 2007), “Слоўнік пра камічнае” В.І.Рагаўцова (2010), “Тлумачальны слоўнік прыказак” І.Я.Лепешава, М.А.Якалцэвіч (Гродна, 2011), “Кароткі фразеалагічны слоўнік вучня” Р.П.Ільіной (2011), “Слоўнік беларускіх народных параўнанняў” Т.В.Валодзінай, Л.М.Салавей (2011) і інш.

12.6. Анамастычныя слоўнікі. Беларускія антрапанімічныя слоўнікі. “Слоўнік асабовых імён” М.Судніка (Мінск, 1965, 2005), “Беларуская антрапанімія” М.Бірылы (Мінск, 1966 – 1982), “Антрапанімія Гродзеншчыны і Брэстчыны (XIV - XVIII ст.)” А.Усціновіч (1975). “Слоўнік асабовых імёнаў” У.Сарокі (Мінск, 2000).

Беларускія тапанімічныя слоўнікі. “Краткий топонимический словарь Белоруссии” В.Жучкевіча (Мінск, 1974), “Слоўнік назваў населеных пунктаў” Я.Рапановіча (Мінск, 1977 – 1986), “Анамастычны слоўнік Магілёўшчыны” В.Рагаўцова, С.Кечык (Магілёў, 2000), “Айканімія Гомельшчыны” Н.Багамольнікавай, А.Станкевіч (Гомель, 2003), “Назвы населеных пунктаў Рэспублікі Беларусь: нарматыўны даведнік” (Мінск, 2003 – 2007), “Слоўнік мікратапонімаў Магілёўшчыны” (Магілёў, 2004), “Анамастычны слоўнік Гродзеншчыны. Ч. 1. Мікратапонімы” (Гродна, 2005), “Слоўнік адтапанімічных дэрыватаў Віцебшчыны” У.Генкіна (Віцебск, 2005), “Слоўнік беларускіх мясцовых геаграфічных тэрмінаў” І.Яшкіна (Мінск, 2005), “Микротопонимия Мозырского Полесья” А.Івановай (Мозырь, 2007), “Слоўнік беларускіх імёнаў” І.Я.Яшкіна (Мінск, 2009), “Историческая антропонимия Гомеля и окрестностей” А.Ф.Рогалева (Гомель, 2009), “Як у нас клічуць?: беларускія імёны” С.Барыса (Мінск, 2010), “Слоўнік асабовых уласных імён” А.К.Усціновіч (Мінск, 2011).

12.7. Дыялектныя слоўнікі. Частотныя слоўнікі. Дыялектныя слоўнікі. Дыялектныя слоўнікі Ф.Янкоўскага (Мінск, вып. 1, 1959; вып. 2, 1960; вып. 3, 1970), Г.Юрчанкі (Мінск, 1966), П.Сцяцко (Мінск, 1970), “Krajovy slovník Łahojščunu А.Варлыгі (Нью-Йорк, 1970), “Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча” ў 5 тамах (Мінск, 1979 – 1986), “Тураўскі слоўнік” у 5 тамах (Мінск, 1982 – 1987) А.Крывіцкага, Г.Цыхуна, І.Яшкіна, “Дыялектны слоўнік Лоеўшчыны” Т.Янковай (Мінск, 1982), “Дыялектны слоўнік Брэстчыны” (Мінск, 1989), “Слоўнік гаворак цэнтральных раёнаў Беларусі” (Мінск, 1990), “Альпенскі дыялектны слоўнік” І.Ляшкевіча (Брэст, 2004), “Слоўнік народнай мовы Зэльвеншчыны” П.Сцяцко (Гродна, 2005). Тэматычныя дыялектныя слоўнікі “Жывёльны свет” (Мінск, 1999), “Раслінны свет” (Мінск, 2001), “Чалавек” (Мінск, 2006), “Лексіка апрацоўкі льну” (Мінск, 2006) Т.Трухан, Ф.Клімчука, “Дыялектны слоўнік Косаўшчыны: [змяшчае лексіку насельнікаў паўночнай часткі Івацэвіцкага раёна” А.Зайкі (2011) і інш. Мікраслоўнікі ў дыялектных зборніках.

Частотныя слоўнікі. “Частотны слоўнік беларускай мовы: мастацкая проза” Н.С.Мажэйка і А.Я.Супруна (1976), “Частотны слоўнік беларускай мовы: публіцыстыка” Н.С.Мажэйка і А.Я.Супруна (1979), “Частотны слоўнік беларускай мовы: вусная народная творчасць” Н.С.Мажэйка і А.Я.Супруна (1982), “Частотны слоўнік беларускай мовы: гутарковая мова” Н.С.Мажэйка і А.Я.Супруна (1989), “Частотны слоўнік беларускай мовы: паэзія” Н.С.Мажэйка і А.Я.Супруна (1992), “Частотны слоўнік беларускай мовы” Н.Мажэйка (Мінск, 2006).

12.8. *Тэрміналагічныя слоўнікі.* “Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў” А.Юрэвіча (Мінск, 1962), “Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў” П.Сцяцко, М.Гуліцкага, Л.Антанюк (Мінск, 1990), “Слоўнік акцёра і рэжысёра» А.Каляды (Мінск, 1995), “Тлумачальны слоўнік бібліятэчных і бібліяграфічных тэрмінаў” (Мінск, 2000), “Слоўнік тэрмінаў: архітэктура, выяўленчае і дэкаратыўна-прыкладное мастацтва” Б.Лазукі (Мінск, 2001), “Тэорыя літаратуры ў тэрмінах” В.Рагойшы (Мінск, 2001), “Слоўнік літаратуразнаўчых тэрмінаў” М.Лазарука, А.Ленсу (Мінск, 2003), “Слоўнік-мінімум па літаратуразнаўству” (Мінск, 2000) і “Паэтычны слоўнік” (Мінск, 2004) В.Рагойшы “Слоўнік студэнта-філолага па методыцы выкладання беларускай літаратуры” А.Лугоўскага (Мінск, 2006) і мн. інш.

12.9. *Граматычныя слоўнікі. Словаўтваральныя слоўнікі. Марфемныя слоўнікі. Адваротныя слоўнікі. Арфаграфічныя слоўнікі. Комплексныя слоўнікі.* Граматычныя слоўнікі. “Граматычны слоўнік дзеяслова” (Мінск, 2007) і “Граматычны слоўнік назоўніка” (Мінск, 2008), “Граматычны слоўнік прыметніка, займенніка, лічэбніка, прыслоўя” (Мінск, 2009).

Словаўтваральныя слоўнікі. “Словаўтваральны слоўнік беларускай мовы” А.Бардовіча, М.Круталевіча, А.Лукашанца (Мінск, 2000), “Словаўтваральны слоўнік беларускай мовы” М.Аўласевіча і Т.Якубовіч (Магілёў, 2002), “Школьны словаўтваральны слоўнік беларускай мовы” А.Бардовіча, М.Круталевіча, А.Лукашанца (Мінск, 2006).

Марфемныя слоўнікі. “Марфемны слоўнік беларускай мовы” А.Бардовіча і Л.Шакуна (Мінск, 1989), “Марфемны слоўнік беларускай мовы” (Магілёў, 2003), “Школьны марфемны слоўнік беларускай мовы” А.Бардовіча, Л.Мормыш, Л.Шакуна (2005, 2006).

Адваротныя слоўнікі. “Адваротны слоўнік беларускай мовы Л.Вардамацкага, В.Несцяровіча (Мінск, 1994).

Арфаграфічныя слоўнікі. Арфаграфічныя слоўнікі беларускай мовы М.Лобана і М.Судніка (6-е выд., Мінск, 1990), А.М.Булыкі (Мінск, 2000), І.Капылова, Т.Маракулінай, С.Рапацэвіча (Мінск, 2008), А.Баршчэўскай (Мінск, 2005) і інш. Спецыфіка слоўнікаў “Пішам без памылак: разам, асобна, праз дэфіс” М.Прыгодзіча (Мінск, 2002) і “Літара вялікая або малая: слоўнік-даведнік” В.Уласевіч, С.Рапацэвіча, І.Капылова (Мінск, 2003), “Слоўнік цяжкасцей беларускай арфаграфіі” І.А.Мардусевіч (2009), “Слоўнік сучаснай беларускай мовы” У.М.Завальнюка, М.Р.Прыгодзіча, В. К. Раманцэвіч (2009, 2010), “Арфаграфічны слоўнік беларускай мовы для школьнікаў” І.Л.Капылова, Т.М.Маракулінай(2009, 2010), “Беларускі арфаграфічны слоўнік для школьнікаў”

І.У.Кандрацэня, Л.П.Кунцэвіч; пад рэд. А.А.Лукашанца (2009, 2010, 2011, 2012), “Слоўнік арфаграфічных новаўвядзенняў беларускай мовы” Т.М.Маракулінай, І.Л.Капылова (2010), “Арфаграфічны слоўнік беларускай мовы” А.Л.Баршчэўскай, Л. П.Баршчэўскага (2010).

Комплексныя слоўнікі. “Слоўнік беларускай мовы: арфаграфія, арфаэпія, акцэнтацыя, словазмяненне” (Мінск, 1987), “Слоўнік цяжкасцей беларускай мовы: правапіс, вымаўленне, націск, словазмяненне, словаўжыванне Г.Арашонкавай, В.Лемцюговай (Мінск, 1986, 2005), “Кароткі слоўнік беларускай мовы: правапіс, вымаўленне, націск, словазмяненне, словаўжыванне” Г.Арашонкавай, В.Лемцюговай (Мінск, 1994), “Слоўнік беларускай мовы: цяжкасці правапісу, вымаўлення, акцэнтацыі, словазмянення” Л.Ламекі і У.Ламекі (Мінск, 2000), “Слоўнік тыпу INSITU беларускай мовы” (Мінск, 2003), “Слоўнік лексічных формаў: сінонімы, амонімы, антонімы, паронімы, амографы, амафоны” Я.Хвалея, У.Шарпілы (Мінск, 2004), “Слоўнік цяжкасцяў беларускай мовы” Б.Плотнікава, В.Трайкоўскай (Мінск, 2004), “Слоўнік беларускай мовы: амафоны, амаформы, амографы, амонімы, антонімы, паронімы, сінонімы” А.Баршчэўскай і Р.Шастак (Мінск, 2006), “Комплексны лексічны слоўнік беларускай мовы: сінонімы, антонімы, амонімы, паронімы” Л.Гамезы (Мінск, 2008), “Слоўнік беларускай мовы: арфаграфія, націск, словазмяненне, стылістычныя паметы” В.М.Сіўковіч (2012), “Вялікі слоўнік беларускай мовы: арфаграфія, акцэнтацыя, парадыгматыка” Ф.А.Піскунова (2012), “Слоўнік беларускай мовы: [каля 150 000 слоў]” пад рэд. А.А.Лукашанца і В.П.Русак (2012) і інш.

12.10. *Электронныя слоўнікі.* “Belazar” (<http://www.belazar.belinter.net/>), “Англійска-беларуска-польска-руска-украінскі тлумачальны слоўнік” (<http://www.vesna.sammit.kiev.ua>), “Слоўнік беларускай мовы” (<http://www.hipermart.net>), “Эсперанта-беларускі, беларуска-эсперанта слоўнік” (<http://www.esperanto.pisem.net>), “ArfaBel: Беларускі арфаграфічны слоўнік” (<http://www.arfabel.f2s.com>), “Language Guide” (<http://www.bas-net.by/belarus/language/body.html>) і інш.

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Літаратура

Асноўная

1. Берков, В.П. Двухязычная лексикография : учеб. для вузов / В.П. Берков. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Астрель: АСТ: Транзиткнига, 2004. – 236 с.
2. Гуліцкі, М.Ф. Нарысы гісторыі беларускай лексікаграфіі (XIX – пачатак XX ст.) / М.Ф. Гуліцкі. – Мінск: Выш. шк., 1978. – 119 с.
3. Дубичинский, В.В. Лексикография русского языка: учеб. пособие / В.В. Дубичинский. – М.: Флинта: Наука, 2008. – 432 с.
4. Отечественные лексикографы (XVIII – XX века) / под ред. Г.А. Богатовой. – М.: Наука, 2000. – 508 с.
5. Шакун, Л.М. Гісторыя беларускага мовазнаўства / Л.М. Шакун. – Мінск: Універсітэцкае, 1995. – 271 с.
6. Шчэрбін, В.К. Гісторыя беларускай лексікаграфіі / В.К. Шчэрбін. – Мінск: Мін. дзярж. лінгв. ун-т, 1994. – 36 с.

Дадатковая

7. Гак, В.Г. О типологии словарей / В.Г. Гак // Современное состояние и тенденции развития отечественной лексикографии (актуальные проблемы подготовки и издания словарей): тез. докл. всесоюзн. конф., Москва, 18 –20 окт. 1988 г. / Моск. гос. ун-т. – М., 1988. – С. 21 – 25.
8. Жураўскі, А.І. Беларускае мовазнаўства ў Акадэміі навук БССР / А.І. Жураўскі, А.А. Крывіцкі. – Мінск: Навука і тэхніка, 1979. – С. 29 – 43.
9. Жураўскі, А.І. Першыя крокі беларускага савецкага мовазнаўства / А.І. Жураўскі // Беларуска лінгвістыка. – 1990. – Вып. 37. – С. 3 – 11.
10. Караулов, Ю.Н. Общая и русская лексикография / Ю.Н. Караулов. – М.: Наука, 1976. – 356 с.
11. Касарес, Х. Введение в современную лексикографию / Х. Касарес. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1958. – 254 с.
12. Лукашанец, А.А. Практычныя задачы і тэарэтычныя праблемы сучаснай беларускай лексікаграфіі / А.А. Лукашанец // Слово и словарь = Vocabulum et vocabularium: сб. науч. трудов по лексикографии / Гродн. гос. ун-т; отв. ред. Л.В. Рычкова, В.Л. Воронович. – Гродно, 2007. – С. 17 – 18.
13. Міхайлаў, П.А. Беларуска дзялектная лексікаграфія: гісторыя, сучасны стан і перспектывы / П.А. Міхайлаў // Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim. – Białystok, 1995. – В. 107 – 120.
14. Сороколетов, Ф.П. Общая и учебная лексикография: учеб. пособие / Ф.П. Сороколетов. – Л.: ЛГУ, 1985. – 67 с.
15. Старабеларускія лексіконы / уклад. А.А. Яскевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1992. – 174 с.

16. Тогоева, С.И. Современная лексикография и новые единицы номинации: монография / С.И. Тогоева. – Тверь: Твер. гос. ун-т, 2000. – 147 с.

17. Шчэрбін, В.К. Тэарэтычныя праблемы беларускай лексікаграфіі / В.К. Шчэрбін / АН Беларусі; Аддз. навук. інфарм. па гуманітар. навук. – Мінск: Беларус. кнігазбор, 1996. – 140 с.

Тэма: ЛЕКСІКАГРАФІЯ: ПРАДМЕТ, ЗАДАЧЫ, КІРУНКІ.

ПРЫНЦЫПЫ ЛЕКСІКАГРАФАВАННЯ.

Лексікаграфія – раздзел мовазнаўства, у якім вывучаецца тэорыя і практыка складання слоўнікаў. Т.ч., змест паняцця *лексікаграфія* складаюць **тэарэтычная лексікаграфія**, якая займаецца тэорыяй і гісторыяй лексікаграфіі, і **прыкладная лексікаграфія**, што ўключае стварэнне слоўнікаў і захоўванне першасных слоўнікавых матэрыялаў. Прадметам тэарэтычнай лексікаграфіі з’яўляецца распрацоўка прынцыпаў і метадык стварэння слоўнікаў. Прадмет практычнай лексікаграфіі – сістэмнае апісанне лексікі ў слоўніках розных тыпаў.

“Беларуская лексікаграфія” – дысцыпліна, якая на беларускім матэрыяле знаёміць са станам і напрамкамі развіцця тэорыі і практыкі складання слоўнікаў.

У апошні час акрэсліліся **2 асноўныя кірункі** ў лексікаграфіі:

- ✓ лінгвацэнтрычны;
- ✓ антрапацэнтрычны.

Задача *лінгвацэнтрычных* слоўнікаў – фіксацыя, апісанне і ацэнка наяўных моўных фактаў. *Антрапацэнтрычныя* слоўнікі – прызначаны для дапамогі чалавеку ў фарміраванні мовы як прыналежнасці свядомасці, а таксама ў эфектыўным выкарыстанні мовы.

Задачамі лексікаграфіі з’яўляюцца:

- ✓ вызначэнне тыпаў слоўнікаў і будовы слоўнікавых артыкулаў;
- ✓ распрацоўка памет і прыёмаў тлумачэння значэння слова;
- ✓ размежаванне ў слоўніках амонімаў і інш.

Пры вырашэнні гэтых задач лексікаграфія **абапіраецца на дасягненні** лексікалогіі і фразеалогіі, арфаграфіі і арфаэпіі, марфалогіі і сінтаксісу.

Прынцыпы лексікаграфавання:

➤ **Пераемнасць лексікаграфічных прац.**

Любыя слоўнікі пры апісанні пэўнага моўнага матэрыялу заўсёды абапіраюцца на існуючыя лексікаграфічныя традыцыі. Акрамя таго, часта назіраюцца выпадкі, калі слоўнік па розных прычынах не адпавядае першапачатковай задумцы стваральнікаў, але пры гэтым з’яўляецца карыснай крыніцай пры стварэнні іншых слоўнікаў.

➤ **Прагматычная скіраванасць.**

Кожны слоўнік арыентаваны на пэўнага карыстальніка, улічвае асаблівасці моў, патрэбу грамадства ў такой працы.

➤ **Нарматыўны характар.**

Слоўнік непасрэдна звязаны з выпрацоўкай літаратурнай нормы мовы ў любую эпоху. Зыходзячы з нарматыўна-стылістычных мэт слоўніка, нельга дапускаць неабмежаваны доступ ў яго ненарматыўных сродкаў маўлення, нават тых, якія шырока прадстаўлены ў розных сферах выкарыстання.

➤ **Тэарэтычная і практычная шматпланавасць слоўнікаў.**

Пры любым навуковым аналізе слоўнікавага складу мовы заўсёды застаюцца неадлюстраванымі пэўныя аспекты, якія маглі б быць прадставіць дадзеную з’яву ў іншым выглядзе, з іншага пункту погляду.

Філасофска-дыялектычная адноснасць лексікаграфічнага апісання лексічных адзінак мае вынікам разнастайнасць лексікаграфічных твораў.

➤ **Улік суб’ектыўнага фактару.**

Талент сусветна вядомых лексікографіаў (Уэбстэр, Літрэ, Ларус, Даль, Шчбра, Ожагаў і інш.) адлюстраваліся, у прыватнасці, у тым, што створаныя імі слоўнікі нясуць адбітак іх асабістай творчасці, наватарства, непаўторнага індывідуальнага стылю.

Веды па беларускай лексікаграфіі **неабходныя** для разумення шляхоў і спосабаў фарміравання беларускай нацыянальнай мовы, прагназавання яе далейшага развіцця ва ўмовах дзяржаўнага беларуска-

рускага білінгвізму. Праз знаёмства з лексікаграфічнымі крыніцамі ўдасканалваюцца метады даследавання, дасягаецца большая эфектыўнасць яго практычных вынікаў.

Задачы вывучэння дысцыпліны:

- пашырыць і паглыбіць тэарэтычныя веды пра спецыфіку асноўных перыядаў у развіцці беларускай лексікаграфіі;
- пазнаёміць з найважнейшымі лексікаграфічнымі выданнямі;
- ахарактарызаваць кампазіцыйныя асаблівасці беларускіх слоўнікаў на ўзроўнях мега-, макра- і мікраструктуры;
- навучыць самастойнай працы з інфармацыйнай літаратурай па лінгвістыцы.

У выніку вывучэння дысцыпліны студэнт павінен **ведаць:**

- найважнейшыя і сучасныя лексікаграфічныя працы па беларускай мове;
- разнастайныя лінгвістычныя кірункі і школы;
- сістэму тэрмінаў лексікаграфіі;
- галоўныя навуковыя праблемы сучаснай беларускай лексікаграфіі і перспектывы шляхі яе развіцця;
- навуковую і даведачную літаратуру па дадзенай галіне мовазнаўчай навукі.

Крыніцамі вывучэння беларускай лексікаграфіі з’яўляюцца:

- ✓ Беларускія слоўнікі й энцыклапедыі: бібліяграфія / склад. В.Кіпель, З.Саўка. – Нью Ёрк – Менск: Беларускі інстытут навукі і мастацтва, 2002. – 568 с. [Кіпель Вітаўт, Саўка Зьміцер];
- ✓ Тэрміналагічныя слоўнікі (асобныя выданні): 1918 – 1998 гг.: бібліягр. даведнік / рэд. Г.Цыхун. – Мінск: Белар. кнігазбор, 2000. – 74 с.
- ✓ Беларускае мовазнаўства: бібліяграфічны указальнік (1825 – 1965) / склад. А.Д.Васілеўская [і інш.]; рэд. Л.М.Шакун. – Мінск: Навука і тэхніка, 1967. – 416 с. [А.Д.Васілеўская, М.А.Жыдовіч, Я.М.Рамановіч, А.К.Юрэвіч];
- ✓ Беларускае мовазнаўства: бібліяграфічны паказальнік (1966 – 1975) / склад. А.Д.Васілеўская, Я.М.Рамановіч; рэд. М.В.Бірыла – Мінск: Навука і тэхніка, 1980. – 352 с.;
- ✓ Беларускае мовазнаўства: бібліяграфічны паказальнік (1976 – 1985) / склад. А.Д.Васілеўская, Я.М.Рамановіч. – Мінск: Навука і тэхніка, 1993;
- ✓ Беларускае мовазнаўства: бібліяграфічны паказальнік (1986 – 1991) / НАН Беларусі, Цэнтр. навук. б-ка, Ін-т мовазнаўства імя Якуба Коласа; склад. А.У.Картышэўская, А.У.Трацякова; навук. рэд. В.П.Русак. – Мінск: Беларуская навука, 2004. – 484 с.;
- ✓ Бібліяграфічны ўказальнік літаратуры па беларускаму мовазнаўству / БДУ імя У.І.Леніна, Ін-т мовазнаўства АН БССР; склад. М.А.Жыдовіч, Я.М.Рамановіч, А.К.Юрэвіч; адказны рэд. Л.М.Шакун. – Мінск: Выд-ва БДУ, 1960. – 223 с.;
- ✓ Германовіч, І.К. Беларускія мовазнаўцы: нарысы жыцця і навуковай дзейнасці / І.К.Германовіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1985. – 255 с. [Германовіч Іван Клімавіч];
- ✓ Германовіч, І.К. Беларускія мовазнаўцы: у 2 т. / І.К.Германовіч; склад., прадм. М.Р.Прыгодзіча, І.С.Роўды. – Мінск: Выд-ва БДУ. – Т. 1. – 2006. – 239 с. [Германовіч Іван Клімавіч];
- ✓ Тамашэвіч, Т.І. Гісторыя беларускага мовазнаўства: дапам. / Т.І.Тамашэвіч. – Мінск: Выд-ва БДУ, 1991. – 56 с. [Тамашэвіч Тамаш Іосіфавіч];
- ✓ Шакун, Л.М. Гісторыя беларускага мовазнаўства: вучэб. дапам. / Л.М.Шакун. – Мінск: Універсітэцкае, 1995. – 271 с. /ксеракопія/ [Шакун Леў Міхайлавіч];
- ✓ Беларуская мова: энцыклапедыя / рэдкал.: Б.І.Сачанка [і інш.]; пад рэд. А.Я.Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя, 1994. – 655 с.

ТЭМА: СЛОЎНІК ЯК АБ’ЕКТ ВЫВУЧЭННЯ

➤ Першыя творы даслоўнікавага перыяду практычнай лексікаграфіі – разнастайныя глосы, гласарыі і вакабулярыі – былі складзены ў Шумеры ў 25 ст. да н.э., у Кітаі – у 20 ст. да н.э., у Егіпце – у 18 ст. да н.э. У ранні слоўнікавы перыяд першыя слоўнікі тлумачальнага тыпу

былі створаны ў краінах з *іерагліфічнай пісьменнасцю*: у Кітаі – у 3 ст. да н.э., у Японіі – у 8 ст. н.э. Захаваліся ўрыўкі з двухмоўных і трохмоўных слоўнікаў, складзеныя ў Месапатаміі дзве тысячы гадоў да н.э.

Такімі ж старажытнымі з’яўляюцца *ідаграфічныя слоўнікі*: у 2 – 3 ст. н.э. былі створаны “Анамастыкон” Ю.Палукса, санскрыцкі слоўнік “Амаракоша” (‘скарбы Амара’), слоўнік Арыстафана Візантыйскага.

Першымі агульнаўсходнеславянскімі слоўнікамі (іх называлі ў той час лексіконамі, алфавітамі або тлумачэннямі) былі, у асноўным, зборы іншамоўных і састарэлых словаў. Гласарый “Кормчай кнігі” (1282) утрымлівае тлумачэнні значэнняў 174 агульнаўсходнеславянскіх, грэчаскіх і стараславянскіх слоў.

У 1596 г. у Вільні ў якасці дадатка да “Славяна-рускага буквара” Лаўрэнція Зізанія выйшаў першы ўсходнеславянскі слоўнік “Лексіс...”, які ўключаў 1061 слова. Важнай падзеяй стала выданне ў 1627 г. у Кіеве Памвам Бярындам працы «Лексиконъ славеноросскій...» (2-е выд. 1653, Куцейна, пад рэд. І.Труцэвіча), дзе тлумачыліся лексіка і выразы царкоўнаславянскіх помнікаў (6982 словы).

➤ Слоўнік з’яўляецца адным з найважнейшых спосабаў апісання лексікі мовы. Не-лексікаграфічныя спосабы інтэрпрэтацыі лексікі, як правіла, характарызуюцца непаўнатой і ўзаемнай залежнасцю.

Функцыі слоўнікаў:

- ✓ інфарматыўная – дазваляюць у сціслай форме атрымаць неабходныя веды;
- ✓ камунікатыўная – даюць магчымасць перакладу слоў на іншыя мовы”;
- ✓ нарматыўная – фіксуюцца значэнні і выкарыстанні слоў;
- ✓ сістэматызацыйная – структурызаванае прадстаўленне лінгвістычных ведаў.

У слоўніках не толькі фіксуецца, сістэматызуецца і апісваецца лексіка беларускай мовы, але і замацоўваюцца літаратурныя нормы, што спрыяе павышэнню пісьменнасці і культуры маўлення.

Ідэалам тэорыі лексікаграфіі з’яўляецца **універсальны слоўнік**. Многія лінгвісты імкнуцца стварыць ідэальны навуковы слоўнік, які б дакладна адлюстроўваў маўленчую стыхію, усе разрады адзінак лексікона з усімі іх уласцівасцямі.

Разам з тым, варты прызнаць, што любы слоўнік можа вырашаць толькі пэўныя прыватныя задачы. А інтэгратыўныя лексікаграфічныя праблемы ў поўнай ступені могуць вырашыць толькі комплексныя слоўнікі розных тыпаў і рознай напэўнальнасці апісваемымі лексічнымі адзінкамі.

Т.ч., ідэальны універсальны слоўнік – гэта мэта, якая дасягаецца толькі ў абстрактцыі.

У гэтай сувязі расійскі лінгвіст Пётр Мікітавіч Дзянісаў прапануе паставіць пытанне пра своеасаблівую “кананізацыю” (прызнання ў якасці стандарту) тых **схем слоўнікавых артыкулаў**, якія склаліся ў лепшых (у межах свайго жанру) слоўніках. Пры гэтым ідэальны ўніверсальны слоўнікавы артыкул павінен мець **наступныя кампаненты**:

- ✓ загаловачнае слова;
- ✓ фармальныя характарыстыкі загаловачнага слова – граматычныя, арфаэпічныя, арфаграфічныя і г.д.;
- ✓ семантызацыя загаловачнага слова;
- ✓ вытрымкі з тэкстаў, якія ілюструюць тую ці іншую фармальную або семантычную асаблівасць загаловачнага слова;
- ✓ указанні на лексемы, якія звязаны з загаловачным словам сістэмнымі адносінамі;
- ✓ адсылкі і даведкі рознага характару і прызначэння.

Усё адзначанае дазваляе гаварыць пра існаванне т.зв. **лексікаграфічных універсальных універсальных кампанентаў** слоўнікаў любога тыпу:

- ✓ загаловачная адзінка;
- ✓ слоўнік (т.зв. левы бок слоўніка);

- ✓ тлумачэнне, дэфініцыя, перакладны эквівалент (т.зв. правы бок слоўніка);
- ✓ сістэмнасць лексічнага матэрыялу, які апісваецца ў слоўніку;
- ✓ нарматыўнасць;
- ✓ пэўны парадак падачы слоўнікавага матэрыялу.

ТЭМА: ПРАЦЭС СТВАРЭННЯ СЛОЎНІКА

➤ Для таго, каб ясна прадставіць увесь складаны працэс нараджэння слоўніка, неабходна акрэсліць **асноўныя этапы** стварэння слоўніка:

- ✓ праект слоўніка (абгрунтаванне яго неабходнасці і актуальнасці, вызначэнне тыпа і асноўных характарыстык слоўніка, вызначэнне дакладнага адрасата);
- ✓ фарміраванне аўтарскага калектыву;
- ✓ стварэнне картатэкі (або камп'ютэрнага банка дадзеных);
- ✓ адбор слоўніка, сістэматызацыя лексічнага матэрыялу ў адпаведнасці з мэтамі слоўніка, выпрацоўка ўмоўных абазначэнняў і памет, абгрунтаванне дадаткаў, схем і табліц у слоўніку;
- ✓ распрацоўка аўтарскай канцэпцыі структуры слоўнікавага артыкула;
- ✓ непасрэдная лексікаграфічная інтэрпрэтацыя адабраных лексічных адзінак, стварэнне слоўнікавых артыкулаў;
- ✓ падрыхтоўка слоўніка да выдання (рэдагаванне, узгадненне і ўдакладненне дэфініцый, перакладных эквівалентаў, ілюстратыўных сказаў і г.д., падбор шрыфтоў, каляровых ілюстрацый).

Пётр Мікітавіч Дзянісаў адзначае, што пры падрыхтоўцы слоўніка неабходна вырашыць наступныя пытанні:

- ✓ акрэсліць аб'ём слоўніка;
- ✓ вызначыць крыніцы слоўніка;
- ✓ вызначыць лінгвістычнае крэда слоўніка:
  - ✓✓ паводле адносін да арфаграфічных і арфаэпічных варыянтаў;
  - ✓✓ паводле адносін да значэння (праблема семантыкі), да яго вытлумачэння (праблема метамовы), да значэнняў мнагазначных слоў (праблемы семантычнай дэрывацыі, лексіка-семантычных варыянтаў, аманіміі і г.д.);
  - ✓✓ паводле адносін да асноўнай адзінкі лексікаграфічнага апісання і характару яе падачы і ўпарадкавання;
  - ✓✓ паводле адносін да функцыянальна-стылістычнага падзелу лексікі (абмежавальныя паметы).

➤ **Збор фактычнага матэрыялу** – адна з асноўных задач лексікографа. Яна заключаецца ў строгім выкананні абраных метадаў даследавання і абмежаванні неабходнай для слоўніка інфармацыі. На гэтым этапе лексікограф павінен вызначыць, якія крыніцы ён будзе выкарыстоўваць. Крыніцамі звычайна становяцца пісьмовыя тэксты, вусныя выказванні носьбітаў мовы або дыялекту, разнастайныя даведнікі і слоўнікі.

Асноўныя прынцыпы адбору матэрыялу:

- храналагічны;

-

➤ Вяршыняй лексікаграфічнага мастацтва лічацца тлумачальныя слоўнікі.

Асноўныя праблемы, якія стаяць перад лексікографам пры складанні тлумачальных слоўнікаў:

- ✓ ахоп (адбор) лексікі;
- ✓ ступень уліку семантычных адносін;
- ✓ словаўтваральныя, этымалагічныя даведкі, апісанне матываванасці лексем;
- ✓ характарыстыка загаловачнай адзінкі (акцэнталагічная характарыстыка – транскрыпцыя, граматычная характарыстыка, вытворныя лексемы).
- ✓ размеркаванне значэнняў загаловачнай лексемы ўнутры яе семантычнай структуры (першасныя, другасныя, пераносныя, ...);
- ✓ стылістычная дыферэнцыяцыя слоў і значэнняў;
- ✓ адрозненне аманіміі і полісеміі;

✓ вызначэнне месца спецыяльнай, устарэлай, іншамоўнай, дыялектнай, анамастычнай і т.п. лексікі;

✓ выбар ілюстрацый;

✓ уключэнне экстралінгвістычнай інфармацыі;

✓ выпрацоўка сістэмы ўмоўных абазначэнняў і памет і г.д.

➤ Змест **перакладной лексікаграфіі** складае апісанне лексікі адной мовы з дапамогай другой.

Перакладныя слоўнікі павінны ўстанаўліваць эквівалентныя адносіны паміж элементамі некалькіх моў. Пры міжмоўным перакладзе, а таксама пры параўнальным і лексікаграфічным апісанні дзвюх моў мэтазгодна адрозніваць 4 тыпы эквівалентнасці:

✓ семантычную эквівалентнасць;

✓ функцыянальна-стылістычную эквівалентнасць;

✓ эквівалентнасць узусу;

✓ камунікатыўную эквівалентнасць.

ТЭМА: ПРАКТЫЧНЫЯ ЗАДАЧЫ І ТЭАРЭТЫЧНЫЯ ПРАБЛЕМЫ СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ ЛЕКСІКАГРАФІІ

Беларуская лексікаграфія мае дастаткова працяглую традыцыю і значныя набыткі. Толькі ў другой палове XX ст. былі створаны разнастайныя лексікаграфічныя працы, якія забяспечылі беларускай мове статус высокаразвітай літаратурнай мовы, якая можа паспяхова абслугоўваць усе камунікатыўныя патрэбы сучаснага грамадства.

У першую чаргу сярод гэтых прац трэба назваць «Руска-беларускі слоўнік» (М., 1953; 8-е выд. Мінск, 2002), «Беларуска-рускі слоўнік» (Мінск, 1962; 3-е выд. Мінск, 2003), «Тлумачальны слоўнік беларускай мовы», у 5-ці тт., 6-ці кн. (Мінск, 1977 – 1984), аднатомны «Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы» (Мінск, 1994; 3-е выд. Мінск, 2003), нарматыўны «Слоўнік беларускай мовы» (Мінск, 1987), цэлую серыю тэрміналагічных слоўнікаў і інш.

Акрамя таго, у другой палове XX стагоддзя выключна плённа развівалася беларуская дыялектная лексікаграфія, якая атрымала высокую ацэнку ў славянскім свеце, пачалося і зараз працягваецца выданне «Гістарычнага слоўніка беларускай мовы» (вып. 1 27, Мінск, 1982–2007), «Этымалагічнага слоўніка беларускай мовы» (тт. 1 – 12, Мінск, 1978 – 2007) і інш.

Разам з тым на сучасным этапе развіцця беларускай мовы перад беларускай лексікаграфіяй з актуальнасцю ўстаюць **новыя задачы**, якія выкліканы практычнымі патрэбамі моўнай практыкі і якія патрабуюць вырашэння раду тэарэтычных задач.

Сярод практычных задач сучаснай беларускай лексікаграфіі першачарговае практычнае значэнне набывае падрыхтоўка цэлай серыі лексікаграфічных даведнікаў беларускай мовы, паколькі названыя вышэй слоўнікі ў асноўным адлюстроўваюць лексіку беларускай мовы і стан лексічных нормаў 50-х – 70-х гг. мінулага стагоддзя і ўжо не могуць у поўнай меры задаволіць патрэбы сучаснай моўнай практыкі, не адлюстроўваюць словаўжыванне сучаснага узусу. Таму **актуальнай задачай беларускай практычнай лексікаграфіі** сёння трэба лічыць стварэнне:

- ✓ вялікага тлумачальнага слоўніка беларускай мовы, які адлюстравы бы сучасны стан яе слоўнікавага складу;
- ✓ серыі вучэбных тлумачальных слоўнікаў актуальнай беларускай лексікі, тэрміналагічных, а таксама разнастайных спецыяльных слоўнікаў для забеспячэння навучальнага працэсу ў школе;
- ✓ перакладных руска-беларускіх і беларуска-рускіх слоўнікаў для паўсядзённых унутраных патрэб моўнай практыкі;
- ✓ практычных беларуска-іншамоўных і іншамоўна-беларускіх слоўнікаў для забеспячэння знешніх патрэб моўнай практыкі, што абумоўлена выхадам Беларусі як самастойнага суб'екта палітычнай, эканамічнай і культурнай дзейнасці на міжнародную арэну;
- ✓ серыі галіновых тэрміналагічных слоўнікаў, у тым ліку перакладных двухмоўных і шматмоўных, дзеля пашырэння беларускай мовы ў сферу навукі;
- ✓ зводнага слоўніка беларускай лексікі;
- ✓ корпусу беларускай мовы;
- ✓ новых электронных слоўнікаў і перавод на электронныя носыбіты існуючых слоўнікаў беларускай мовы і г.д.

Практычная падрыхтоўка названай серыі беларускіх, перакладных беларуска-іншамоўных і іншамоўна-беларускіх слоўнікаў, а таксама распрацоўка іншых лексікаграфічных праектаў ставіць перад беларускімі лексікографамі і лексіколагамі **шэраг тэарэтычных праблем**, якія патрабуюць неадкладнага вырашэння. Да такіх праблем, у першую чаргу адносяцца наступныя.

1. *Стварэнне тыпалогіі беларускіх слоўнікаў* і вызначэнне прыярытэтаў беларускай практычнай лексікаграфіі на бліжэйшыя 20 гадоў. Гэта, як уяўляецца, дазволіць выявіць тыя лексікаграфічныя лакуны, якія неабходна будзе запоўніць у першую чаргу.

2. **Выпрацоўка аптымальнага аб'ёму інфарматыўнай насычанасці слоўнікавага артыкула**, а таксама актуалізацыі і сцвярджэння інфармацыі розных узроўняў моўнай сістэмы. Так, побач з вызначэннем крытэрыяў прадстаўлення семантычнага аб'ёму лексічнай адзінкі ў слоўнікавым артыкуле ў тлумачальным слоўніку, напрыклад, вельмі важным для беларускай мовы з'яўляецца і прэзентацыя інфармацыі аб асаблівасцях лексічнай спалучальнасці і асаблівасцях словазмянення. Аб'ём гэтай інфармацыі павінен быць дакладна вызначаны і паслядоўна адлюстраваны ў слоўніку. Толькі ў такім выпадку лексікаграфічны дапаможнік можа прэтэндаваць на практычную вартасць і запатрабаванасць сярод карыстальнікаў.

3. **Распрацоўка крытэрыяў нарматыўнай ацэнкі** і стылістычнай маркіроўкі беларускай лексікі, што ўключаецца ў рэестр слоўніка.

Вядома, што сучасная беларуская лексікаграфія ў значнай ступені грунтуецца на рускай лексікаграфічнай традыцыі. З аднаго боку, гэта дазволіла ў дастаткова кароткі тэрмін падрыхтаваць серыю разнастайных слоўнікаў, у тым ліку і перакладных. З другога боку, механічны перанос на беларускі матэрыял, напрыклад, прыняццяў стылістычнай маркіроўкі лексікі прывёў да пэўнай дэфармацыі лексіка-стылістычнай сістэмы беларускай мовы. Так, беларускія лексікаграфы другой паловы ХХ стагоддзя фактычна без крытычнага асэнсавання запазычылі сістэму стылістычных памет з рускіх слоўнікаў. Пры гэтым праігнараваным аказаўся факт, што лексічная аснова беларускай літаратурнай мовы з'яўляецца зусім іншай у параўнанні з рускай мовай. У выніку значная частка цапкам нейтральнай беларускай лексікі атрымала ў слоўніках зніжаную стылістычную маркіроўку (памету «разм.»).

Больш таго, падрыхтоўка і выданне ў першую чаргу перакладнога «Руска-беларускага слоўніка» абумовіла і тэндэнцыйны падыход да адбору і нарматыўнага замацавання лексічнага матэрыялу беларускай мовы, да неабгрунтаванага запазычання з рускай мовы вялікай колькасці лексікі, механічнага калькавання, утварэння штучных вытворных адзінак і г.д. Названыя «хібы» пазней былі тыражыраваны і іншымі аўтарытэтнымі лексікаграфічнымі выданнямі. Таму пры падрыхтоўцы ў першую чаргу новага вялікага тлумачальнага слоўніка беларускай мовы неабходна не толькі ўлічыць тыя рэальныя зрухі, што адбыліся ў апошнія дзесяцігоддзі ў лексічнай сістэме беларускай мовы, але і пазбавіцца ад памылак лексікаграфічнага папярэдняга пакалення.

4. **Тэарэтычнае абгрунтаванне ўключэння ў рэестр** слоўніка тых ці іншых **пластоў беларускай лексікі** (лексікі абмежаванага ўжывання (устарэлай і неалагізмаў, абрэвіятур), вытворнай эмацыянальна-ацэначнай лексікі і лексікі з мадыфікацыйнымі значэннямі, так званых дзеясловаў залежнага стану, дзеепрыметнікаў залежнага стану, уласных назваў і г.д.).

5. **Вызначэнне часавых межаў прэзентацыі лексічнага матэрыялу** пры складанні рэестра таго ці іншага слоўніка.

Іншымі словамі, выключна важнай і складанай праблемай сучаснага беларускага мовазнаўства з'яўляецца вызначэнне аб'ёму паняцця «сучасная беларуская літаратурная мова» і яе часавых межаў: пачынаючы з пачатку ХХ стагоддзя (уключаючы кніжныя і перыядычныя выданні першых двух дзесяцігоддзяў ХХ ст., у першую чаргу газету «Наша Ніва»), пачынаючы з 20-х гадоў ХХ стагоддзя (уключаючы выданні паводле арфаграфічных нормаў «Граматыкі» Б.Тарашкевіча), пачынаючы з 30-х гадоў ХХ стагоддзя (уключаючы толькі выданні паводле паслярэформеннага правапісу), пачынаючы з другой паловы ХХ стагоддзя (лексіка беларускай мовы, замацаваная ў лексікаграфічных выданнях пасляваеннага перыяду)?

6. **Нарматыўная стабілізацыя** і вызначэнне ступені і межаў лексічнага, граматычнага і арфаграфічнага вар'іравання моўнага матэрыялу, які прэзентуецца тым ці іншым лексікаграфічным выданнем.

7. **Вырашэнне праблемы графічнай, арфаграфічнай і марфалагічнай адаптацыі** слоўнага і ілюстрацыйнага матэрыялу ў слоўнікавым артыкуле (спалучэнне ў слоўнікавым артыкуле матэрыялу выданняў паводле дзеючага беларускага правапісу, выданняў пачатку ХХ стагоддзя кірыліцай і лацінкай, выданняў паводле правапісу «Граматыкі» Б.Тарашкевіча,

недзяржаўных кніжных і перыядычных выданняў, выданняў беларускага замежжа і т.д.). Гэтая ж праблема набывае актуальнасць і пры распрацоўцы корпусу беларускай мовы.

☒ Такім чынам, на сённяшнім этапе свайго развіцця беларуская лексікаграфія сутыкнулася з комплексам праблем тэарэтычнага і практычнага плану, якія непасрэдна закранаюць як традыцыйныя, так і сучасныя інавацыйныя напрамкі. Для іх неадкладнага і паспяховага вырашэння неабходна ўзаемапаразуменне і скаардынаваная зладжаная праца ўсіх беларускіх мовазнаўцаў, у першую чаргу лексікаграфіў.

Беларуская лексікаграфія мае дастаткова працяглую традыцыю і значныя набыткі. Толькі ў другой палове ХХ ст. былі створаны разнастайныя лексікаграфічныя працы, якія забяспечылі беларускай мове статус высокаразвітай літаратурнай мовы, якая можа паспяхова абслугоўваць усе камунікатыўныя патрэбы сучаснага грамадства.

У першую чаргу сярод гэтых прац трэба назваць «Руска-беларускі слоўнік» (М., 1953; 8-е выд. Мінск, 2002), «Беларуска-рускі слоўнік» (Мінск, 1962; 3-е выд. Мінск, 2003), «Тлумачальны слоўнік беларускай мовы», у 5-ці тт., 6-ці кн. (Мінск, 1977 – 1984), аднатомны «Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы» (Мінск, 1994; 3-е выд. Мінск, 2003), нарматыўны «Слоўнік беларускай мовы» (Мінск, 1987), цэлую серыю тэрміналагічных слоўнікаў і інш.

Акрамя таго, у другой палове ХХ стагоддзя выключна плённа развівалася беларуская дыялектная лексікаграфія, якая атрымала высокую ацэнку ў славянскім свеце, пачалося і зараз працягваецца выданне «Гістарычнага слоўніка беларускай мовы» (вып. 1 27, Мінск, 1982– 2007), «Этымалагічнага слоўніка беларускай мовы» (тт. 1 – 12, Мінск, 1978 – 2007) і інш.

Разам з тым на сучасным этапе развіцця беларускай мовы перад беларускай лексікаграфіяй з актуальнасцю ўстаюць **новыя задачы**, якія выкліканы практычнымі патрэбамі моўнай практыкі і якія патрабуюць вырашэння раду тэарэтычных задач.

Сярод практычных задач сучаснай беларускай лексікаграфіі першачарговае практычнае значэнне набывае падрыхтоўка цэлай серыі лексікаграфічных даведнікаў беларускай мовы, паколькі названыя вышэй слоўнікі ў асноўным адлюстроўваюць лексіку беларускай мовы і стан лексічных нормаў 50-х – 70-х гг. мінулага стагоддзя і ўжо не могуць у поўнай меры задаволіць патрэбы сучаснай моўнай практыкі, не адлюстроўваюць словаўжыванне сучаснага узусу. Таму **актуальнай задачай беларускай практычнай лексікаграфіі** сёння трэба лічыць стварэнне:

- ✓ вялікага тлумачальнага слоўніка беларускай мовы, які адлюстравіў бы сучасны стан яе слоўнікавага складу;
- ✓ серыі вучэбных тлумачальных слоўнікаў актуальнай беларускай лексікі, тэрміналагічных, а таксама разнастайных спецыяльных слоўнікаў для забеспячэння навучальнага працэсу ў школе;
- ✓ перакладных руска-беларускіх і беларуска-рускіх слоўнікаў для паўсядзённых унутраных патрэб моўнай практыкі;
- ✓ практычных беларуска-іншамоўных і іншамоўна-беларускіх слоўнікаў для забеспячэння знешніх патрэб моўнай практыкі, што абумоўлена выхадам Беларусі як самастойнага суб'екта палітычнай, эканамічнай і культурнай дзейнасці на міжнародную арэну;
- ✓ серыі галіновых тэрміналагічных слоўнікаў, у тым ліку перакладных двухмоўных і шматмоўных, дзеля пашырэння беларускай мовы ў сферу навукі;
- ✓ зводнага слоўніка беларускай лексікі;
- ✓ корпусу беларускай мовы;

✓ новых электронных слоўнікаў і перавод на электронныя носьбіты існуючых слоўнікаў беларускай мовы і г.д.

Практычная падрыхтоўка названай серыі беларускіх, перакладных беларуска-іншамоўных і іншамоўна-беларускіх слоўнікаў, а таксама распрацоўка іншых лексікаграфічных праектаў ставіць перад беларускімі лексікографамі і лексіколагамі **шэраг тэарэтычных праблем**, якія патрабуюць неадкладнага вырашэння. Да такіх праблем, у першую чаргу адносяцца наступныя.

1. **Стварэнне тыпалогіі беларускіх слоўнікаў** і вызначэнне прыярытэтаў беларускай практычнай лексікаграфіі на бліжэйшыя 20 гадоў. Гэта, як уяўляецца, дазволіць выявіць тыя лексікаграфічныя лакуны, якія неабходна будзе запоўніць у першую чаргу.

2. **Выпрацоўка аптымальнага аб'ёму інфарматыўнай насычанасці слоўнікавага артыкула**, а таксама актуалізацыі і суаднясення інфармацыі розных узроўняў моўнай сістэмы. Так, побач з вызначэннем крытэрыяў прадстаўлення семантычнага аб'ёму лексічнай адзінкі ў слоўнікавым артыкуле ў тлумачальным слоўніку, напрыклад, вельмі важным для беларускай мовы з'яўляецца і прэзентацыя інфармацыі аб асаблівасцях лексічнай спалучальнасці і асаблівасцях словазмянення. Аб'ём гэтай інфармацыі павінен быць дакладна вызначаны і паслядоўна адлюстраваны ў слоўніку. Толькі ў такім выпадку лексікаграфічны дапаможнік можа прэтэндаваць на практычную вартасць і запатрабаванасць сярод карыстальнікаў.

3. **Распрацоўка крытэрыяў нарматыўнай ацэнкі** і стылістычнай маркіроўкі беларускай лексікі, што ўключаецца ў рэестр слоўніка.

Вядома, што сучасная беларуская лексікаграфія ў значнай ступені грунтуецца на рускай лексікаграфічнай традыцыі. З аднаго боку, гэта дазволіла ў дастаткова кароткі тэрмін падрыхтаваць серыю разнастайных слоўнікаў, у тым ліку і перакладных. З другога боку, механічны перанос на беларускі матэрыял, напрыклад, прынцыпаў стылістычнай маркіроўкі лексікі прывёў да пэўнай дэфармацыі лексіка-стылістычнай сістэмы беларускай мовы. Так, беларускія лексікографы другой паловы ХХ стагоддзя фактычна без крытычнага асэнсавання запазычылі сістэму стылістычных памет з рускіх слоўнікаў. Пры гэтым праігнараваным аказаўся факт, што лексічная аснова беларускай літаратурнай мовы з'яўляецца зусім іншай у параўнанні з рускай мовай. У выніку значная частка цапкам нейтральнай беларускай лексікі атрымала ў слоўніках зніжаную стылістычную маркіроўку (памету «разм.»).

Больш таго, падрыхтоўка і выданне ў першую чаргу перакладнага «Руска-беларускага слоўніка» абумовіла і тэндэнцыйны падыход да адбору і нарматыўнага замацавання лексічнага матэрыялу беларускай мовы, да неабгрунтаванага запазычання з рускай мовы вялікай колькасці лексікі, механічнага калькавання, утварэння штучных вытворных адзінак і г.д. Названыя «хібы» пазней былі тыражыраваны і іншымі аўтарытэтнымі лексікаграфічнымі выданнямі. Таму пры падрыхтоўцы ў першую чаргу новага вялікага тлумачальнага слоўніка беларускай мовы неабходна не толькі ўлічыць тыя рэальныя зрухі, што адбыліся ў апошнія дзесяцігоддзі ў лексічнай сістэме

беларускай мовы, але і пазбавіцца ад памылак лексікографічнага папярэдняга пакалення.

4. **Тэарэтычнае абгрунтаванне ўключэння ў рэестр** слоўніка тых ці іншых **пластоў беларускай лексікі** (лексікі абмежаванага ўжывання (устарэлай і неалагізмаў, абрэвіатур), вытворнай эмацыянальна-ацэначнай лексікі і лексікі з мадыфікацыйнымі значэннямі, так званых дзеясловаў залежнага стану, дзеепрыметнікаў залежнага стану, уласных назваў і г.д.).

5. **Вызначэнне часавых межаў прэзентацыі лексічнага матэрыялу** пры складанні рэестра таго ці іншага слоўніка.

Іншымі словамі, выключна важнай і складанай праблемай сучаснага беларускага мовазнаўства з'яўляецца вызначэнне аб'ёму паняцця «сучасная беларуская літаратурная мова» і яе часавых межаў: пачынаючы з пачатку ХХ стагоддзя (уключаючы кніжныя і перыядычныя выданні першых двух дзесяцігоддзяў ХХ ст., у першую чаргу газету «Наша Ніва»), пачынаючы з 20-х гадоў ХХ стагоддзя (уключаючы выданні паводле арфаграфічных нормаў «Граматыкі» Б.Тарашкевіча), пачынаючы з 30-х гадоў ХХ стагоддзя (уключаючы толькі выданні паводле паслярэформеннага правапісу), пачынаючы з другой паловы ХХ стагоддзя (лексіка беларускай мовы, замацаваная ў лексікаграфічных выданнях пасляваеннага перыяду)?

6. **Нарматыўная стабілізацыя** і вызначэнне ступені і межаў лексічнага, граматычнага і арфаграфічнага вар'іравання моўнага матэрыялу, які прэзентуецца тым ці іншым лексікаграфічным выданнем.

7. **Вырашэнне праблемы графічнай, арфаграфічнай і марфалагічнай адаптацыі** слоўнага і ілюстрацыйнага матэрыялу ў слоўнікавым артыкуле (спалучэнне ў слоўнікавым артыкуле матэрыялу выданняў паводле дзеючага беларускага правапісу, выданняў пачатку ХХ стагоддзя кірыліцай і лацінкай, выданняў паводле правапісу «Граматыкі» Б.Тарашкевіча, недзяржаўных кніжных і перыядычных выданняў, выданняў беларускага замежжа і т.д.). Гэтая ж праблема набывае актуальнасць і пры распрацоўцы корпусу беларускай мовы.

☒ Такім чынам, на сённяшнім этапе свайго развіцця беларуская лексікаграфія сутыкнулася з комплексам праблем тэарэтычнага і практычнага плану, якія непасрэдна закранаюць як традыцыйныя, так і сучасныя інавацыйныя напрамкі. Для іх неадкладнага і паспяховага вырашэння неабходна ўзаемапаразуменне і скаардынаваная зладжаная праца ўсіх беларускіх мовазнаўцаў, у першую чаргу лексікографічнага.

Самастойная праца

Тэма: Тлумачальны слоўнік беларускай мовы

1. З якой мэтай створаны ТСБМ?
2. Ці правільнае наступнае сцвярджэнне: *У ТСБМ увайшла агульнаўжывальная лексіка, навуковыя тэрміны, неалагізмы, архаізмы і гістарызмы, іншамоўныя словы, лексічныя дыялектызмы, літарныя абрэвіатуры, складаныя прыметнікі, якія пішуцца праз злучок* ? Падмацуйце адказ прыкладамі.

3. З якіх зон інфармацыі складаецца структурна поўны слоўнікавы артыкул?
4. У якім парадку размяшчаюцца загаловачныя словы?
5. Як падаюцца ў ТСБМ амонімы і мнагазначныя словы?
6. Які парадак размяшчэння трывальных пар дзеясловаў?
7. Як абазначаецца ў слоўніку нязменнасць назоўнікаў або прыметнікаў?
8. Якія абавязковыя формы назоўнікаў, прыметнікаў і дзеясловаў фіксуюцца ў ТСБМ?
9. Прывядзіце прыклады слоў, пазначаных паметамі *разм., абл., кніжн., спец., паэт., высок., уст., гіст.* ?
10. Прывядзіце прыклад дэфініцыі, якая раскрывае не толькі сэнс словаўтваральнай асновы, але і значэнне афіксаў.
11. Прывядзіце прыклад дэфініцыі, якая складаецца з сінанімічнага раду.
12. Прывядзіце прыклад дэфініцыі, у якой падкрэсліваецца сэнсавая тоеснасць рэестравага слова з іншай лексемай.
13. Прывядзіце прыклад дэфініцыі, у якой не раскрываецца сэнс слова.
14. Як у ТСБМ ілюструюцца рэестравыя словы?
15. Якія тыпы ўстойлівых моўных адзінак падаюцца ў ТСБМ пасля знакаў $\circ$ і $\diamond$?

Самастойная праца

Тэма: Тлумачальны слоўнік беларускай мовы

1. З якой мэтай створаны ТСБМ?
2. Ці правільнае наступнае сцвярджэнне: *У ТСБМ увайшла агульнаўжывальная лексіка, навуковыя тэрміны, неалагізмы, архаізмы і гістарызмы, іншамоўныя словы, лексічныя дыялектызмы, літарныя абрэвіятуры, складаныя прыметнікі, якія пішуцца праз злучок* ? Падмацуйце адказ прыкладамі.
3. З якіх зон інфармацыі складаецца структурна поўны слоўнікавы артыкул?
4. У якім парадку размяшчаюцца загаловачныя словы?
5. Як падаюцца ў ТСБМ амонімы і мнагазначныя словы?
6. Які парадак размяшчэння трывальных пар дзеясловаў?
7. Як абазначаецца ў слоўніку нязменнасць назоўнікаў або прыметнікаў?
8. Якія абавязковыя формы назоўнікаў, прыметнікаў і дзеясловаў фіксуюцца ў ТСБМ?
9. Прывядзіце прыклады слоў, пазначаных паметамі *разм., абл., кніжн., спец., паэт., высок., уст., гіст.* ?
10. Прывядзіце прыклад дэфініцыі, якая раскрывае не толькі сэнс словаўтваральнай асновы, але і значэнне афіксаў.
11. Прывядзіце прыклад дэфініцыі, якая складаецца з сінанімічнага раду.
12. Прывядзіце прыклад дэфініцыі, у якой падкрэсліваецца сэнсавая тоеснасць рэестравага слова з іншай лексемай.
13. Прывядзіце прыклад дэфініцыі, у якой не раскрываецца сэнс слова.

14. Як у ТСБМ ілюструюцца рээстравыя словы?

15. Якія тыпы ўстойлівых моўных адзінак падаюцца ў ТСБМ пасля знакаў $\circ$ і $\diamond$?

**Крытэрыі і паказчыкі ацэнкі вынікаў
вучэбнай дзейнасці студэнтаў на заліку**

Ацэнка	Крытэрыі
Залічана	Студэнт выкладае праграмны вучэбны матэрыял у належным аб'ёме, можа дапускаць асобныя памылкі ў азначэнні паняццяў і фармулёўцы правіл, не заўсёды правільна абгрунтоўвае свае разважанні, можа адчуваць цяжкасці пры падборы ілюстрацый, а таксама парушаць паслядоўнасць выкладу матэрыялу, дапускаць памылкі ў моўным афармленні адказу. Пры выкананні аналізу моўных фактаў можа дапускаць памылкі, якія выпраўляе самастойна ці з дапамогай выкладчыка. Маўленне недастаткова лагічнае і выразнае.
Не залічана	Студэнт не ўзнаўляе вучэбны матэрыял або ўзнаўляе яго нязначную

	частку, дапускае істотныя фактычныя памылкі, якія не выпраўляе. Аналіз моўных фактаў не выкананы або выкананы з грубымі памылкамі. Маўленне не адпавядае патрабаванням лагічнасці, дакладнасці, правільнасці, выразнасці.
--	---

**Крытэрыі і паказчыкі ацэнкі вынікаў
вучэбнай дзейнасці студэнтаў на экзамене**

Адзнака	Крытэрыі
10	Студэнт свабодна валодае вучэбным матэрыялам і паказвае яго поўнае разуменне; выяўляе самы высокі ўзровень усвядомленасці вывучанага, абгрунтавана выкладае свае думкі, выкарыстоўваючы звесткі з дадатковай літаратуры, робіць самастойныя вывады і заключэнні, падмацоўвае свой адказ уласнымі ілюстрацыямі-даказамі. Аналіз моўных фактаў выкананы без памылак, што сведчыць пра ўменне прымяняць тэарэтычныя веды для вырашэння практычных задач навучання. Перадае матэрыял паслядоўна, захоўваючы нормы літаратуранай мовы; праяўляе адказнасць, пазнавальную актыўнасць і крэатыўнасць. Маўленне адпавядае патрабаванням лагічнасці, дакладнасці, правільнасці, выразнасці.
9	Студэнт свабодна валодае вучэбным матэрыялам, дае поўнае азначэнне лінгвістычным паняццям, выяўляе высокі ўзровень усвядомленасці вывучанага і ўменне аргументавана выкладаць яго, падмацоўвае свой адказ яркімі ілюстрацыямі-даказамі (як з дапаможнікаў, так і самастойна падобранымі). Аналіз моўных фактаў выкананы без памылак, што сведчыць пра ўменне прымяняць тэарэтычныя веды для вырашэння практычных задач навучання. Маўленне адпавядае патрабаванням лагічнасці, дакладнасці, правільнасці, выразнасці.
8	Студэнт у дастаткова поўным аб'ёме валодае вучэбным матэрыялам, самастойна абгрунтоўвае свой адказ і прыводзіць ілюстрацыі- доказы, узятыя з дапаможнікаў ці лекцый. Пры выкананні аналізу моўных фактаў дапускае асобныя недакладнасці, якія сам жа выпраўляе. Матэрыял выкладае паслядоўна, з захаваннем літаратурных нормаў; не дапускае фактычных памылак. Маўленне адпавядае патрабаванням лагічнасці, дакладнасці, правільнасці, выразнасці.
7	Студэнт у дастаткова поўным аб'ёме перадае вучэбны матэрыял з асобнымі недакладнасцямі, якія выпраўляе пасля дадатковых пытанняў; можа абгрунтаваць свой адказ, прывесці ілюстрацыі- доказы; матэрыял выкладае паслядоўна з нязначнымі адхіленнямі ад літаратурнай нормы. Аналіз моўных фактаў выкананы з некаторымі памылкамі, якія выпраўляюцца самастойна. Маўленне ў асноўным адпавядае патрабаванням лагічнасці, дакладнасці, правільнасці, выразнасці.
6	Студэнт перадае вучэбны матэрыял з нязначнымі памылкамі, але выпраўляе іх з дапамогай выкладчыка; тэарэтычныя звесткі падмацоўвае ілюстрацыямі, але без дастаткова глыбокага і доказнага іх абгрунтавання; дапускае недакладнасці ў паслядоўнасці выкладу матэрыялу і яго моўным афармленні. Аналіз моўных фактаў выкананы з нязначнымі памылкамі, якія

	выпраўляюцца самастойна. Маўленне ў асноўным адпавядае патрабаванням лагічнасці, дакладнасці, правільнасці, выразнасці.
5	Студэнт ў асноўным ведае і разумее галоўныя палажэнні тэмы, але дапускае памылкі ў азначэнні паняццяў і фармулёўцы правіл, якія можа выправіць з дапамогай выкладчыка; выкладае матэрыял непаслядоўна; дапускае памылкі ў моўным афармленні. Аналіз моўных фактаў выкананы з памылкамі, якія выпраўляюцца з дапамогай выкладчыка. Маўленне недастаткова лагічнае і выразнае.
4	Студэнт няпоўна выкладае праграмны вучэбны матэрыял, дапускае асобныя памылкі ў азначэнні паняццяў і фармулёўцы правіл, не ўмее абгрунтаваць свае разважанні, адчувае цяжкасці пры падборы ілюстрацый; парушае паслядоўнасць выкладу матэрыялу, дапускае памылкі ў моўным афармленні адказу. Моўны аналіз выкананы з памылкамі, якія выпраўляюцца з дапамогай выкладчыка. Маўленне недастаткова лагічнае і выразнае.
3	Студэнт ўзнаўляе нязначную частку вучэбнага матэрыялу, дапускае істотныя памылкі, якія выпраўляе з дапамогай выкладчыка. Аналіз моўных фактаў не выкананы або выкананы з грубымі памылкамі. Маўленне не адпавядае патрабаванням лагічнасці, дакладнасці, правільнасці, выразнасці.
2	Студэнт называе асобныя моўныя факты з вучэбнага матэрыялу, дапускае істотныя памылкі, якія выпраўляе з дапамогай выкладчыка. Аналіз моўных фактаў не выкананы або выкананы са значнымі памылкамі. Маўленне не адпавядае патрабаванням лагічнасці, дакладнасці, правільнасці, выразнасці.
1	Студэнт не валодае нават асобнымі фактамі з вучэбнага матэрыялу, не ўсведамляючы іх месца ў агульнай моўнай сістэме. Аналіз моўных фактаў не выкананы або выкананы са значнымі памылкамі. Маўленне не адпавядае патрабаванням лагічнасці, дакладнасці, правільнасці, выразнасці.

Метадычныя рэкамендацыі

па арганізацыі і выкананні кіруемай самастойнай работы студэнтаў

Адной з галоўных задач, якія стаяць перад вышэйшай школай, з'яўляецца павышэнне якасці падрыхтоўкі будучых спецыялістаў. Будучы выпускнік павінен не толькі атрымліваць веды па прадметах, якія прадугледжаны вучэбнымі праграмамі, авалодаць уменнямі і навыкамі выкарыстання гэтых ведаў, метадамі даследчай работы, але і ўмець самастойна набыць новыя навуковыя звесткі.

Сістэматычна арганізаваная самастойная работа студэнтаў з'яўляецца асноўным сродкам падрыхтоўкі да самастойнай дзейнасці, а змест, метады, формы выступаюць у ролі фактараў, якія ўплываюць на даную падрыхтоўку.

Арганізацыя кіруемай самастойнай работы студэнтаў накіравана на вырашэнне наступных **задач**: паўтарэнне, замацаванне і абагульненне ведаў па мове, атрыманых у школе; удасканаленне прадметных навыкаў, фарміраванне даследчых уменняў і навыкаў; актывізацыя вучэбнай і навукова-даследчыцкай дзейнасці студэнтаў; фарміраванне гатоўнасці студэнтаў да самаадукацыі.

Крыніцай інфармацыі пры выкананні студэнтамі самастойнай работы могуць выступаць: канспект; друкаваныя матэрыялы; падручнікі і слоўнікі; матэрыялы на электронных носбітах.

План самастойнай работы па беларускім мовазнаўстве прадугледжвае: форму работы, змест (аб'ём) работы, тэрмін выканання, віды кантролю.

У залежнасці ад **месца і часу правядзення** КСР па беларускім мовазнаўстве, характару кіраўніцтва ёю з боку выкладчыка і спосабу кантролю за яе вынікамі падзяляецца на наступныя віды:

- самастойную працу падчас асноўных аўдыторных заняткаў (лекцый, семінараў);
- самастойную працу пад кантролем выкладчыка ў форме планавых кансультацый, творчых кантактаў, залікаў і экзаменаў;
- пазааўдыторную самастойную працу пры выкананні студэнтам дамашніх заданняў навучальнага і творчага характару.

Самастойнасць пералічаных вышэй відаў прац умоўная, і ў рэальным адукацыйным працэсе гэтыя віды перасякаюцца адзін з адным.

Кіруемая самастойная праца па беларускім мовазнаўстве студэнтаў дзённай формы атрымання адукацыі дастаткова разнастайная, яна **можа прадугледжваць**: выкананне самастойных прац; выкананне кантрольных прац, складанне схем, табліц; працу з даведчанай, метадычнай і навуковай літаратурай па мовазнаўстве; абарону выкананых прац; падрыхтоўку да дыскусій, канферэнцый; падрыхтоўку да тэсціравання і інш.

Асноўныя **віды заданняў** для кіруемай самастойнай працы па беларускім мовазнаўстве: вывучэнне навуковых і вучэбных тэкстаў (падручнікі, першакрыніцы, дадатковая літаратура); складанне плану тэксту; графічнае адлюстраванне структуры тэксту; канспектаванне тэксту; выпіскі з тэксту; праца са слоўнікамі, даведнікамі; азнаямленне з нарматыўнымі дакументамі; вучэбна-даследчыцкая дзейнасць; выкарыстанне аўдыа- і відэазапісаў.

Для **замацавання і сістэматызацыі ведаў** па беларускім мовазнаўстве, набытых студэнтамі самастойна, выкарыстоўваюцца наступныя віды дзейнасці: праца з канспектам лекцыі (апрацоўка тэксту), паўторная работа над вучэбным матэрыялам (з падручнікаў, першакрыніц, дадатковай літаратуры і інш.); складанне планаў і тэзісаў адказаў; складанне табліц для сістэматызацыі навучальнага матэрыялу; вывучэнне нарматыўных матэрыялаў; адказы на кантрольныя пытанні; падрыхтоўка паведамленняў да выступлення на семінары, канферэнцыі; падрыхтоўка рэфератаў, дакладаў; складанне бібліяграфіі і інш.;

Для **фарміравання ўменняў** па беларускім мовазнаўстве выкарыстоўваюцца наступныя віды дзейнасці: выкананне практыкаванняў па ўзоры; рашэнне варыянтных заданняў і практыкаванняў; выкананне схем, табліц і пад.; рэфлексійны аналіз прафесійных уменняў з выкарыстаннем аўдыё- і відэатэхнікі і інш.

Віды заданняў для самастойнай працы па беларускім мовазнаўстве, іх змест і характар могуць мець варыятыўны і дыферэнцыяваны характар, улічваюць спецыфіку матэрыялу, які выносіцца на самастойнае вывучэнне.

Сярод **канкрэтных відаў** кіруемай самастойнай работы рэкамендуецца выкарыстоўваць наступныя: самастойная работа па ўзоры (перанос вядомага спосабу ў аналагічную сітуацыю); рэканструктыўна-варыятыўная самастойная работа (перанос вядомага спосаба з некаторай мадыфікацыяй у незнаёмую сітуацыю); з'ўрыстычная самастойная работа (перанос вядомых спосабаў у нестандартную сітуацыю).

Для правядзення **кантролю** кіруемай самастойнай працы студэнтаў па беларускім мовазнаўстве выкарыстоўваюцца: субяседванне; праверка індывідуальных заданняў; семінарскія заняткі; калёквіумы; канферэнцыі; залікі па тэмах, па раздзелах; тэсціраванне; вусны і пісьмовы экзамены.

Для кантролю эфектыўнасці арганізацыі самастойнай працы студэнтаў можна праводзіць анкетаванне, падчас якога выяўляць карыснасць тых ці іншых відаў і арганізацыйных формаў самастойных прац, правільнасць і своєчасовасць іх уключэння ў навучальны працэс, дастатковасць метадычнага забеспячэння, адпаведнасць запланаванага часу на іх выкананне і г.д.

Крытэрыямі адзнакі вынікаў самастойнай працы студэнта могуць з'яўляцца: узровень засваення студэнтам вучэбнага матэрыялу; уменне студэнта выкарыстоўваць тэарэтычныя веды пры выкананні практычных задач; абгрунтаванасць і выразнасць выкладу адказу; афармленне матэрыялу ў адпаведнасці з патрабаваннямі стандартаў; сфарміраваныя ўменні і навыкі ў адпаведнасці з мэтамі і задачамі вывучэння дысцыпліны.

Самастойная работа студэнтаў можа быць паспяховай толькі ў выпадку яе правільнай арганізацыі, неабходнага метадычнага суправаджэння, дзейснага кантролю, абавязковай сістэматызацыі, а пры неабходнасці і карэкціроўкі ведаў, атрыманых студэнтамі самастойна.

Важным змястоўным элементам самастойнай работы з'яўляецца работа студэнтаў над памылкамі, дапушчанымі пры выкананні запланаванай работы. Выкладчык толькі падкрэслівае словы і выразы, у якіх назіраецца памылковае напісанне ці ўжыванне, даючы студэнту магчымасць разабрацца з імі самастойна, г.з. зрабіць гэтыя недахопы аб'ектамі свядомай мэтанакіраванай работы.

Метадычныя рэкамендацыі па арганізацыі і выкананні самастойнай работы студэнтаў

Арганізацыя самастойнай работы студэнтаў-завочнікаў па беларускім мовазнаўстве накіравана на вырашэнне наступных задач:

- паўтарэнне, замацаванне і абагульненне ведаў па беларускай мове, атрыманых у школе;
- удасканаленне прадметных навыкаў, фарміраванне даследчых уменняў і навыкаў;
- актывізацыя вучэбнай і навукова-даследчыцкай дзейнасці студэнтаў.
- фарміраванне гатоўнасці студэнтаў да самаадукацыі.

Самастойная праца студэнтаў-завочнікаў па беларускім мовазнаўстве **прадугледжвае:**

– вывучэнне лекцыйнага матэрыялу па сучаснай беларускай літаратурнай мове, працу з навукова-тэхнічнай літаратурай пры вывучэнні раздзелаў лекцыйнага курсу, вынесеныя на самастойнае авалоданне;

- падрыхтоўку да семінараў, практычных заняткаў;
- падрыхтоўку кантрольных работ па беларускім мовазнаўстве;
- выкананне індыўідуальных заданняў па беларускім мовазнаўстве;
- выкананне выпускной кваліфікацыйнай работы.

Асноўныя **віды заданняў** для самастойнай працы па беларускім мовазнаўстве:

– вывучэнне навуковых і вучэбных тэкстаў (падручнікі, першакрыніцы, дадатковая літаратура);

- складанне плану тэксту;
- графічнае адлюстраванне структуры тэксту;
- канспектаванне тэксту;
- выпіскі з тэксту;
- праца са слоўнікамі, даведнікамі; азнаямленне з нарматыўнымі дакументамі;

- вучэбна-даследчыцкая дзейнасць;
- выкарыстанне аўдыа- і відэазапісаў.

Для **замацавання і сістэматызацыі ведаў** па беларускім мовазнаўстве, набытых студэнтамі самастойна, выкарыстоўваюцца наступныя віды дзейнасці:

- праца з канспектам лекцыі (апрацоўка тэксту), паўторная работа над вучэбным матэрыялам (з падручнікаў, першакрыніц, дадатковай літаратуры і інш.);
- складанне планаў і тэзісаў адказаў;
- складанне табліц для сістэматызацыі навучальнага матэрыялу;
- вывучэнне нарматыўных матэрыялаў;
- адказы на кантрольныя пытанні;
- падрыхтоўка паведамленняў да выступлення на семінары, канферэнцыі;
- падрыхтоўка рэфератаў, дакладаў;
- складанне бібліяграфіі і інш.;

Для **фарміравання ўменняў** па беларускім мовазнаўстве выкарыстоўваюцца наступныя віды дзейнасці:

- выкананне практыкаванняў па ўзоры;
- рашэнне варыянтных заданняў і практыкаванняў;
- выкананне схем, табліц і пад.;
- рэфлексіўны аналіз прафесійных уменняў з выкарыстаннем аўдыё- і відэатэхнікі і інш.

Віды заданняў для самастойнай працы па беларускім мовазнаўстве, іх змест і характар могуць мець варыятыўны і дыферэнцыяваны характар, улічваюць спецыфіку матэрыялу, які выносіцца на самастойнае вывучэнне.

Сярод **канкрэтных відаў** самастойнай работы рэкамендуецца выкарыстоўваць наступныя:

- а) самастойная работа па ўзоры (перанос вядомага спосабу ў аналагічную сітуацыю).
- б) рэканструктыўна-варыятыўная самастойная работа (перанос вядомага спосаба з некаторай мадыфікацыяй у незнаёмую сітуацыю).
- в) эўрыстычная самастойная работа (перанос вядомых спосабаў у нестандартную сітуацыю).

Для правядзення **кантролю** самастойнай працы студэнтаў па беларускім мовазнаўстве выкарыстоўваюцца:

- праверка індывідуальных заданняў;
- семінарскія заняткі;
- канферэнцыі;
- залікі па тэмах, па раздзелах;
- тэсціраванне;
- кантрольныя работы;
- вусны і пісьмовы экзамены.

Для кантролю эфектыўнасці арганізацыі самастойнай працы студэнтаў можна праводзіць анкетаванне, падчас якога выяўляць карыснасць тых ці іншых відаў і арганізацыйных формаў самастойных прац, правільнасць і своєчасовасць іх уключэння ў навучальны працэс, дастатковасць метадычнага забеспячэння, адпаведнасць запланаванага часу на іх выкананне і г.д.

Крытэрыямі адзнакі вынікаў самастойнай працы студэнта могуць з'яўляцца:

- узровень засваення студэнтам вучэбнага матэрыялу;

- уменне студэнта выкарыстоўваць тэарэтычныя веды пры выкананні практычных задач;
- абгрунтаванасць і выразнасць выкладу адказу;
- афармленне матэрыялу ў адпаведнасці з патрабаваннямі стандартаў;
- сфарміраваныя ўменні і навыкі ў адпаведнасці з мэтамі і задачамі вывучэння дысцыпліны.

Пералік рэкамендаваных сродкаў дыягностыкі

Для атрымання аб'ектыўнай інфармацыі аб ўзроўні паспяховасці студэнтаў мэтазгодна сістэматычна выкарыстоўваць розныя віды кантролю, сярод якіх: апераджальны, бягучы, тэматычны, прамежкавы і выніковы. Кожны з відаў кантролю ўжываецца на пэўным этапе навучання і выконвае ў педагагічным працэсе адну з функцый: стымулюючую, навучальную, дыягнастычную, выхаваўчую і інш.

Дыягностыка кампетэнцый па дысцыпліне можа мець розныя формы.

Вусны кантроль: фронтальнае, індывідуальнае, ушчыльненае (камбінаванае) апытванне на лекцыях і практычных занятках, калёквіумы, даклады на канферэнцыях, вусныя залікі і экзамены.

Пісьмовы кантроль: тэрміналагічныя дыктанты, дыктанты з дадатковымі заданнямі, кантрольныя апытанні, кантрольныя работы, пісьмовыя работы па аўдыторных (дамашніх) практыкаваннях, рэфераты, пісьмовыя залікі і экзамены.

Графічны кантроль: моўны разбор з дапамогай графічных сродкаў, графічны дыктант (запаўненне табліцы па пэўнай тэме).

Тэставы кантроль: падбор каротках адказаў у адпаведнасці з заданнямі/

БЕЛАРУСКАЯ ЛЕКСІКАГРАФІЯ

1. Прадмет і задачы дысцыпліны. Значэнне курса, яго сувязь з іншымі навуковымі дысцыплінамі. Лексікаграфія як раздзел лінгвістыкі.
2. Крыніцы вывучэння беларускай лексікаграфіі. Бібліяграфіі і агляды прац па беларускай лексікаграфіі.
3. Слоўнік як аб'ект вывучэння. З гісторыі слоўнікаў.
4. Спецыфіка слоўнікаў як лінгвістычных твораў
5. Слоўнік і ідэалогія. Слоўнік як камерцыйны прадукт.
6. Сацыялогія слоўнікавага выкарыстання.
7. Працэс стварэння слоўніка.
8. Мега-, макра- і мікраструктура слоўніка.
9. Паняцце ўваходнай і выходнай мовы. Монаскапальныя і біскапальныя слоўнікі. Рэцэптыўныя і прадуктыўныя слоўнікі. Монадырэкцыйныя і бідырэкцыйныя слоўнікі.
10. Асноўныя падыходы да стварэння тыпалогіі слоўнікаў.
11. Аспекты лексікаграфічнага апісання слова ў слоўніках розных тыпаў.
12. Практычныя задачы і тэарэтычныя праблемы сучаснай беларускай лексікаграфіі.
13. Прапедэўтычны перыяд у развіцці беларускай лексікаграфіі.
14. Ранні слоўнікавы перыяд у развіцці беларускай лексікаграфіі.
15. Перыяд інтэнсіўнага развіцця лексікаграфіі
16. Лексікаграфічная дзейнасць М. Гарэцкага і Г. Гарэцкага. Актывізацыя слоўнікавай працы ў БССР. Дыялектаграфія 1920-х гг.
17. Выпрацоўка беларускай навуковай тэрміналогіі
18. Станаўленне тэарэтычнай лексікаграфіі. Лексіка-граматычныя асаблівасці беларускіх слоўнікаў 1930-х гг.
19. Сучасныя лінгвістычныя слоўнікі беларускай мовы і іх інфарматыўныя магчымасці.
20. Тлумачальныя слоўнікі. Слоўнікі іншамоўных слоў.
21. Перакладныя слоўнікі.
22. Слоўнікі эпітэтаў. Слоўнікі сінонімаў. Слоўнікі антонімаў.
23. Слоўнікі амонімаў. Слоўнікі паронімаў. Слоўнікі ўстарэлай лексікі.
24. Фразеалагічныя слоўнікі. Парэміялагічныя слоўнікі.
25. Анамастычныя слоўнікі. Этымалагічныя і гістарычныя слоўнікі.
26. Дыялектныя слоўнікі. Частотныя слоўнікі.
27. Тэрміналагічныя слоўнікі.
28. Граматычныя слоўнікі. Словаўтваральныя слоўнікі. Марфемныя слоўнікі. Адваротныя слоўнікі.
29. Арфаграфічныя слоўнікі. Слоўнікі мовы пісьменнікаў. Комплексныя слоўнікі.
30. Электронныя слоўнікі беларускай мовы.
31. Практычныя задачы і тэарэтычныя праблемы сучаснай беларускай лексікаграфіі.
32. Лексікаграфічная дзейнасць і яе перспектывы.

Літаратура

Асноўная

18. Берков, В.П. Двухязычная лексикография : учеб. для вузов / В.П. Берков. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Астрель: АСТ: Транзиткнига, 2004. – 236 с.
19. Гуліцкі, М.Ф. Нарысы гісторыі беларускай лексікаграфіі (XIX – пачатак XX ст.) / М.Ф. Гуліцкі. – Мінск: Выш. шк., 1978. – 119 с.
20. Дубичинский, В.В. Лексикография русского языка: учеб. пособие / В.В. Дубичинский. – М.: Флинта: Наука, 2008. – 432 с.
21. Отечественные лексикографы (XVIII – XX века) / под ред. Г.А. Богатовой. – М.: Наука, 2000. – 508 с.
22. Шакун, Л.М. Гісторыя беларускага мовазнаўства / Л.М. Шакун. – Мінск: Універсітэцкае, 1995. – 271 с.
23. Шчэрбін, В.К. Гісторыя беларускай лексікаграфіі / В.К. Шчэрбін. – Мінск: Мін. дзярж. лінгв. ун-т, 1994. – 36 с.

Дадатковая

24. Гак, В.Г. О типологии словарей / В.Г. Гак // Современное состояние и тенденции развития отечественной лексикографии (актуальные проблемы подготовки и издания словарей): тез. докл. всесоюз. конф., Москва, 18–20 окт. 1988 г. / Моск. гос. ун-т. – М., 1988. – С. 21–25.
25. Жураўскі, А.І. Беларускае мовазнаўства ў Акадэміі навук БССР / А.І. Жураўскі, А.А. Крывіцкі. – Мінск: Навука і тэхніка, 1979. – С. 29–43.
26. Жураўскі, А.І. Першыя крокі беларускага савецкага мовазнаўства / А.І. Жураўскі // Беларуская лінгвістыка. – 1990. – Вып. 37. – С. 3–11.
27. Караулов, Ю.Н. Общая и русская лексикография / Ю.Н. Караулов. – М.: Наука, 1976. – 356 с.
28. Касарес, Х. Введение в современную лексикографию / Х. Касарес. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1958. – 254 с.
29. Лукашанец, А.А. Практычныя задачы і тэарэтычныя праблемы сучаснай беларускай лексікаграфіі / А.А. Лукашанец // Слово и словарь = Vocabulum et vocabularium: сб. науч. трудов по лексикографии / Гродн. гос. ун-т; отв. ред. Л.В. Рычкова, В.Л. Воронович. – Гродно, 2007. – С. 17–18.
30. Міхайлаў, П.А. Беларуская дыялектная лексікаграфія: гісторыя, сучасны стан і перспектывы / П.А. Міхайлаў // Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim. – Białystok, 1995. – В. 107–120.
31. Сороколетов, Ф.П. Общая и учебная лексикография: учеб. пособие / Ф.П. Сороколетов. – Л.: ЛГУ, 1985. – 67 с.
32. Старабеларускія лексіконы / уклад. А.А. Яскевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1992. – 174 с.
33. Тогоева, С.И. Современная лексикография и новые единицы номинации: монография / С.И. Тогоева. – Тверь: Твер. гос. ун-т, 2000. – 147 с.

34. Шчэрбін, В.К. Тэарэтычныя праблемы беларускай лексікаграфіі / В.К. Шчэрбін / АН Беларусі; Аддз. навук. інфарм. па гуманітар. навук. – Мінск: Беларус. кнігазбор, 1996. – 140 с.